

DE LNV COMMUNITY

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) staat voor een aantal grote uitdagingen die veel zullen vragen van de maatschappij. Ontwikkelingen als verduurzaming van de landbouw, versterking van de natuur en verbetering van dierenwelzijn raken boeren in het hele land. Daarom vindt LNV het belangrijk om direct met boeren te communiceren over (nieuw) beleid en hen te betrekken bij de keuzes die gemaakt worden.

Met de 'LNV Community' wil het ministerie inzicht krijgen in de leefwereld van de boer en daarmee beleid beter laten aansluiten op de praktijk. Om te onderzoeken of een online onderzoekscommunity aan deze wensen voldoet, is LNV in 2019 gestart met een pilot onder 150 veehouders. Deze pilot is succesvol afgerond. In 2020 is de community uitgebreid met akkerbouwers en tuinders en gegroeid naar 199 boeren.

Bij de selectie van deelnemers is gelet op het vormen van een diverse groep veehouders, akkerbouwers en tuinders uit verschillende sectoren. Bij de selectie is zoveel mogelijk gespreid op regio, bedrijfsgrootte, afzetmarkt, leeftijd en geslacht.

De LNV Community is een besloten onderzoeksplatform voor kwalitatief (niet cijfermatig) onderzoek met een beperkt deelnemersaantal. Het gaat bij kwalitatief onderzoek juist om het 'waarom' en 'hoe' om zo beter te begrijpen wat mensen motiveert en activeert. De resultaten van kwalitatief onderzoek zijn indicatief van aard en geven richting aan denken. Ze zijn niet één op één te extrapoleren naar de gehele doelgroep.

EINDRAPPORT

In de periode van januari t/m december 2020 hebben 5 onderzoeken plaatsgevonden. Daarbij zijn de volgende thema's aan bod gekomen:

- [Natuurinclusieve landbouw in de opleiding](#)
- [Corona en jouw bedrijf](#)
- [Campagne toekomstbestendige landbouw](#)
- [Duurzame keuzes van de consument](#)
- [Het nieuwe GLB](#)

Dit eindrapport geeft een overzicht van de belangrijkste inzichten uit de onderzoeken. Klik op het thema om direct naar de betreffende onderzoeksrapportage te gaan.

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

Natuurinclusieve landbouw in het agrarisch onderwijs

Relevante onderwerpen voor opleidingen, gepaard met kritiek rondom natuurinclusief

Rapportage vraagstuk LNV community

PM30135 Natuurinclusieve landbouw in het agrarisch onderwijs

6 april 2020

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

ACHTERGROND

LNV wil toekomstige ondernemers stimuleren om aandacht te hebben voor natuurinclusieve landbouw* en natuurinclusief ondernemen. Dit voorjaar werkt LNV samen met Regieorgaan SIA, onderdeel van de NWO, aan een call voor praktijkonderzoek over natuurinclusieve landbouw. Deze call moet leiden tot meer aandacht voor het onderwerp en een verrijking van het lesaanbod in de mbo- en hbo-opleidingen. Zo kunnen (toekomstige) boeren de nodige basiskennis opdoen over het toepassen van natuurinclusieve landbouw.

Het ministerie wil graag weten welke kennis en praktijkervaring een boer vanuit een opleiding nodig heeft om weloverwogen te kunnen kiezen voor natuurinclusieve landbouw. Deze informatie zal een rol spelen binnen de call van NWO.

Om dit te achterhalen is het vraagstuk *Natuurinclusieve landbouw in het agrarisch onderwijs* voorgelegd in de LNV Community. Boeren is gevraagd om te vertellen over hun ervaringen met natuurinclusieve landbouw en welke onderwerpen volgens hen terug moeten komen in de opleidingen, zodat men de nodige kennis en vaardigheden op kan doen.

* Natuurinclusieve landbouw is een ecologisch houdbare vorm van voedselproductie. De uitdaging is om natuur en biodiversiteit op een rendabele wijze te integreren in de bedrijfsvoering en de wisselwerking tussen ecologische en economische randvoorwaarden te zoeken en te benutten.

ONDERZOEKSVRAGEN

Bij dit vraagstuk stond de vraag centraal:

- Welke kennis én vaardigheden zijn nodig om een natuurinclusief bedrijf op te zetten of een huidig bedrijf om te vormen en welke hiervan moeten in een opleiding aangeboden worden?

Om de resultaten in context te kunnen plaatsen, is daarnaast onderzocht:

- Wat vinden boeren van natuurinclusieve landbouw?
- Welke uitdagingen of belemmeringen spelen mee bij het natuurinclusief maken van een boerenbedrijf?

Conclusies & aanbevelingen (1/2)

Aanpassing opleidingen: ecologie, toepassing, bedrijfsvoering en praktijk

Natuurinclusieve landbouw vraagt om een diversiteit aan kennis en vaardigheden.

Boeren zien verschillende onderwerpen als relevant voor de opleiding m.b.t. natuurinclusieve landbouw.

- **Kennis van ecologische processen.** Boeren hebben behoefte aan een brede kennis op het gebied van ecologische processen en de invloed hiervan op hun productie. Zij noemen o.a. dieren op en om het erf, gezonde bodem, biologische landbouw en permacultuur.
- **Toepassingen op het bedrijf.** Men geeft daarnaast aan meer kennis nodig te hebben over de natuurinclusieve keuzes die men zelf kan maken, zoals beplanting en gewasteelt, voeding en diergezondheid, ziekte- en plaagbestrijding.
- **Bedrijfsvoering.** Het is belangrijk voor boeren om kennis op te doen over het verdienmodel van een natuurinclusief bedrijf, aangezien zij dit als lastiger ervaren ten opzichte van andere vormen van landbouw. Daarnaast zien zij functiewijzigingen van de grond als een relevant onderwerp.
- **Praktijk (stage/excursie).** Men geeft aan dat het belangrijk is om natuurinclusieve landbouw ook in de praktijk te ervaren. Boeren zien hierin de mogelijkheid tot het opdoen van inspiratie, werkervaring en inzicht in natuurinclusieve bedrijfsvoering en methoden. Daarnaast kan het inzicht bieden in specialismen die raken aan natuurinclusieve landbouw.

Men plaatst ook **kanttelingen** bij het aanpassen van opleidingen.

- Studenten moeten in de opleiding een **gebalanceerd beeld** krijgen van verschillende landbouwwormen om vervolgens zelf een keuze te maken.
- Daarnaast verwacht men dat natuurinclusieve landbouw binnen enkele jaren wordt vervangen door een andere nieuwe vorm van landbouw. Men twijfelt daarom of de **aanpassingen in opleidingen snel genoeg gedaan kunnen worden**, voordat natuurinclusieve landbouw naar de achtergrond verdwijnt.

Conclusies & aanbevelingen (2/2)

Weerstand door term & obstakels, terwijl boer open staat voor natuurinclusief

Term ‘natuurinclusieve landbouw’ roept kritiek op, terwijl boer open staat voor initiatieven.

Boeren voelen weerstand tegen de term ‘natuurinclusieve landbouw’. De definitie is op dit moment onduidelijk en men verwacht van LNV dat hier meer invulling aan gegeven wordt. Ook heeft men het idee dat het om een tijdelijk concept gaat. Daarnaast heeft de term op drie manieren een negatieve bijklank voor boeren.

- De term suggereert in hun beleving dat **natuur en landbouw** op dit moment niet samen gaan, terwijl het voor boeren vanzelfsprekend is om de natuur te integreren in hun werk.
- Daarnaast verwacht men dat natuurinclusieve landbouw **meer druk** op de onderneming zet, door hogere lasten en minder opbrengsten.
- Ook voelen boeren een **strijdigheid** tussen de eisen die de overheid stelt en het gedrag van consumenten, die niet (willen) betalen voor de extra stappen van boeren.

Men lijkt echter wel open te staan voor natuurinclusieve initiatieven. De mate waarin boeren deze op dit moment toepassen is zeer verschillend: van een bloemenstrook langs een akker tot een volledig natuurinclusief bedrijf.

Investerings, risico's en regelgeving vormen belemmeringen.

Een deel van de boeren is minder geneigd om natuurinclusieve initiatieven toe te passen op hun bedrijf. Hierin speelt mee:

- **Investerings en risico's.** Men ziet dat er veel financiële investeringen en risico's natuurinclusieve landbouw komen kijken, terwijl men geen tot weinig mogelijkheden ziet om de initiatieven winstgevend te maken. Ondanks dat hier subsidies voor bestaan, geven boeren aan dit gevoelsmatig onvoldoende stabiel te vinden als inkomstenbron.
- **Regelgeving rondom initiatieven.** Door beperkende regels voelt men zich geremd om zelf acties te ondernemen die (deels) buiten de kaders vallen.

Op basis van de resultaten komt MWM2 tot de volgende aanbevelingen.

- Wees er bewust van dat boeren weerstand kunnen tonen tegenover natuurinclusieve landbouw door de term, bijklank en ervaren belemmeringen. Tegenover de initiatieven zelf lijken zij deze weerstand niet te hebben.
- Probeer meer duidelijkheid te scheppen over de definitie van natuurinclusieve landbouw. Boeren verwachten dat LNV het voortouw neemt in het geven van invulling aan deze werkwijze.
- Bij communicatie over natuurinclusieve landbouw is het van belang om te erkennen dat boeren de natuur vanzelfsprekend nodig hebben, en dat natuurinclusief ondernemen en rendabiliteit op gespannen voet met elkaar kunnen staan. Geef aan wat de visie van LNV daarop is.

Resultaten

Kritiek op natuurinclusieve landbouw vanwege term

Boer staat open voor toepassing, maar mist een rendabel model

Tijdens het veldwerk is eerst gevraagd naar het beeld dat boeren hebben van natuurinclusieve landbouw. In de resultaten komen deze dan ook als eerste aan bod.

“Een utopisch natuurinclusief programma of visie is er niet of heeft mij nog niet geraakt. Ik zie alleen wat probeersels om de omgeving het wat naar het zin te maken. [...] Een gebrek aan duidelijke visie over heel Nederland zorgt ervoor dat het allemaal probeersels worden en dan ook mislukken.”

“Vooropgesteld zie ik het nog niet zitten dat wij met zijn allen natuurinclusieve landbouw moeten gaan bedrijven. Op dit moment willen de consumenten nog niet de extra prijs betalen voor deze producten. Dus produceren wij niet de goedkope producten dan worden ze wel geïmporteerd uit het buitenland.”

Het merendeel van de boeren heeft kritiek op de term natuurinclusieve landbouw.

- **Definitie onduidelijk.** Boeren missen een duidelijke definitie, wat hen het idee geeft dat LNV zelf geen duidelijk beeld heeft bij wat natuurinclusieve landbouw inhoudt. Zij verwachten dat LNV het voortouw neemt in het concreter maken van de term.
- **Meelopen met trend.** Men verwacht dat dit concept binnen enkele jaren wordt vervangen door een andere vorm van landbouw.
- **Negatieve bijklank.** Dit lijkt voor boeren op drie manieren mee te spelen.
 - **Natuur vs. landbouw:** de term suggereert volgens boeren dat landbouw en natuur tegenover elkaar staan, terwijl deze in hun beleving niet zonder elkaar kunnen. Een grote groep ziet natuurinclusief dan ook niet als een bijzondere vorm van landbouw, maar als een voorwaarde voor landbouw.
 - **Druk op de onderneming:** in de beleving van boeren gaat natuurinclusieve landbouw gepaard met meer regelgeving, kosten en risico's, en minder vrijheid en opbrengsten.
 - **Gevangen tussen twee werelden:** Volgens boeren stelt de overheid steeds meer eisen aan landbouw, zonder oog te hebben voor wat boeren zelf al ondernemen in het belang van de natuur. Aan de andere kant ervaren zij dat consumenten niet (willen) betalen voor de extra stappen die boeren (moeten) zetten.

Boer staat open voor toepassing natuurinclusieve landbouw

Gebrek aan rendabel model vormt belemmering

Boeren lijken over het algemeen wel open te staan voor natuurinclusieve initiatieven op hun bedrijf.

- De mate waarin zij dit nu zelf toepassen is zeer verschillend, van een bloemenstrook langs een akker of weide tot agrarisch natuurbeheer.
- Mede door het beeld dat landbouw per definitie natuurinclusief is, ziet men ook kleinere initiatieven als natuurinclusieve landbouw.

Belemmeringen in het toepassen van natuurinclusieve landbouw hebben met name betrekking op de druk op de onderneming.

- **Investerings en risico's.** Natuurinclusieve landbouw brengt risico's en kosten met zich mee.
 - De financiële bedrijfsvoering is leidend in de keuze voor bepaalde natuurinclusieve initiatieven. Men vindt het echter vaak lastig om de initiatieven **winstgevend** te maken.
 - Ondanks dat er **subsidies** bestaan, is dit lang **niet altijd een uitkomst** voor boeren. De opbrengst vanuit subsidies is onvoorspelbaar: de aanvraag kan worden afgekeurd of de subsidie kan komen te vervallen. Daarnaast geven enkele boeren aan dat subsidies niet de kern raken: het bedrijf zou in hun beleving rendabel moeten zijn zonder subsidies.
- **Regelgeving.** Volgens boeren zijn de regels voor natuurinclusieve initiatieven te beperkend, waardoor zij zich geremd voelen om zelf acties te ondernemen die bij het bedrijf passen én een positief effect hebben op de natuur.

“Natuurinclusieve landbouw is voor ons een passief begrip. Niet in de weg van de natuur staan is het belangrijkste, dus respecteren en wel kans geven voor verbetering. Dit doen we met een holistisch graasmanagement, kruiden voeren, kippen selectief laten ‘tuinieren’, diverse zaadmengsels gebruiken, rustgebieden creëren, bewust stapels hout e.d. laten liggen etc.[...] De natuurinclusieve landbouw krijgt bij ons gestalte via een regeneratief landbeheer.”

“Probleem voor ons is dat ik het wel wil, maar de bijbehorende regels maken het niet mogelijk dat je onkruiden goed kunt bestrijden [...] Wel gaan we een bloemenmengsel rond de stal zaaien [...] [Ongedierte dat afkomt op achterblijvend materiaal] moet je weren rond je stallen, zo logisch als wat maar het valt niet binnen de regels voor het verkrijgen van subsidie. Dan maar op eigen initiatief! Zo zie je dat regelgeving ook weer veel tegen houdt.”

Aandacht voor natuurinclusief in opleiding

Meer kennis en vaardigheden op vier vlakken

Boeren is gevraagd welke kennis en vaardigheden in het curriculum naar voren moeten komen, zodat men in de toekomst (gemakkelijker) een natuurinclusieve onderneming kan starten of de overstap kan maken naar natuurinclusieve landbouw. Hieruit kwamen verschillende onderwerpen naar voren. De onderwerpen die boeren aandragen zijn te verdelen over vier pijlers:

- **Kennis van ecologische processen.** Boeren hebben behoefte aan een brede kennis op het gebied van ecologische processen en de invloed op hun productie.
- **Toepassingen op het bedrijf.** Men geeft aan meer kennis nodig te hebben over de natuurinclusieve keuzes die men zelf kan maken rond de productie.
- **Bedrijfsvoering.** Het is belangrijk voor boeren om kennis op te doen over keuzes rond het beheer van hun bedrijf. Hierbij benadrukken zij met name het belang van een verdienmodel.
- **Praktijk (stage/excursie).** Men geeft aan dat het belangrijk is om natuurinclusieve landbouw ook in de praktijk te ervaren.

In de tabel op de volgende twee pagina's staan de genoemde onderwerpen, geïllustreerd met een citaat van een communitylid.

Natuurinclusieve landbouw in de opleiding (1/2)

Kennis van ecologische processen & Toepassingen op het bedrijf

	Onderwerpen	Citaten
Ecologische kennis	Dieren op en om het erf, zoals insecten, vogels, zoogdieren	<i>“Aan kennis denk ik gewoon beginnen met de basics, wat er aan dieren en planten op en om je bedrijf leeft en hoe ze onderling samenhangen. We leren wel tientallen soorten on(kruiden) maar over vogels, predatoren zoals marters en katten niets. [...] Dus waar en hoe zwaluwen nestelen, het gevaar van ooievaars op de weidevogels, luizendruk vanuit akkerranden etc.”</i>
	Gezonde bodem, zoals kennis over bodemleven, grondanalyses interpreteren, bodemvoeding	<i>“De boeren van de toekomst moeten op de eerste plaats leren hoe je een gezonde bodem nog gezonder kunt maken.”</i>
	Biologische landbouw en permacultuur	<i>“Wat er volgens mij in het landbouwonderwijs moet veranderen is dat, zeker het eerste leerjaar, naast gangbare plantenteelt/ -veehouderij er ook lessen voor biologische-, biologisch dynamische landbouw, en permacultuur moeten zijn. En het vak agrarisch natuurbeheer moet toegevoegd worden. [...] Omdat natuurinclusief niet echt gedefinieerd is, is dit heel divers en eigenlijk niet in één vak samen te vatten.”</i>
Toepassingen	Beplanting en gewasteelt, zoals zaaien, maaien en graasmanagement, compost, kiezen van geschikte soorten gewas en manier van verbouwen	<i>“Kijk ook eens naar inheemse planten bijvoorbeeld. De aardappel is niet inheems, de aardpeer wel. Deze is ook te eten, is niet gevoelig voor schimmels en ziekten, en is winterhard. [...] Eeuwig moes, de voorloper van spinazie, is veel sterker en een vaste plant.”</i>
	Voeding en diergezondheid, zoals vitamines en mineralen, gebruik van kruiden	<i>“Ik denk dat er dan meer verdieping moet komen in de lessen over de werking van de natuur. Effecten van mineralen en vitaminen uit bijv. het gras voor de gezondheid van de melkkoeien.”</i>
	Ziekte- en plaagbestrijding, zoals effectieve methoden binnen natuurinclusieve landbouw, het inzetten van dieren	<i>“[...] als je als (jonge) boeren leert hoe je het beste gebruik zou kunnen maken van “natuurinclusieve landbouw”, door bijvoorbeeld gebruik te kunnen maken van “natuurlijke” ziekte en plaagbestrijding. Op deze manier zou je er als boer direct profijt van hebben, los van het feit dat het “misschien” beter is voor biodiversiteit of uitstraling van het platteland.”</i>

Natuurinclusieve landbouw in de opleiding (2/2)

Bedrijfsvoering & praktijk

	Onderwerpen	Citaten
Bedrijfsvoering	Verdienmodel voor een natuurinclusief bedrijf, zoals berekenen van rendabiliteit, winstgevendheid creëren, voor- en nadelen van subsidies	<i>“Geef studenten (maar ook de boeren) modellen om te berekenen wat het kost en oplevert om andere keuzes te maken ten opzichte van de gangbare landbouw. Dat is de meest duurzame manier om deze alternatieve wijze langdurig mogelijk te maken.”</i>
	Functiewijzigingen van de grond (natuur naar landbouw en landbouw naar natuur), zoals mogelijkheden, aanvragen van wijzigingen, kosten en opbrengsten	<i>“Het is belangrijk als boer om te weten waar je terecht moet om natuurbeheer op landbouwgrond, zgn. agrarisch natuurbeheer, te realiseren. Wat zijn de beheerpakketten, wat moet je als boer doen en vooral laten, wat brengt het op per hectare, wat zijn de consequenties voor de GLB, derogatie [...] welke landbouwgronden zijn hier voor geschikt, wat is de financiële tegenprestatie.”</i>
Praktijk (stage/excursie)	Opdoen van inspiratie, werkervaring en inzicht in de praktijk van natuurinclusieve bedrijfsvoering en methoden, bij verschillende typen bedrijven (zoals sectoren en segmenten) en tijdens verschillende seizoenen	<i>“De juiste manier moet je zelf uitvinden, en dat vind je denk ik pas als je bij veel mensen in de keuken hebt mogen kijken. Dus stage lopen, meekijken, vragen stellen. Dat is denk ik het belangrijkste wat je mee kan geven in de opleiding. [...] Wat ze vooral op zouden moeten steken is een brede kijk krijgen. Ik denk dat er niet iets specifiefs is. Bij de brede kijk versta ik dan dat ze zelf beoordelen of de manier van hoe de stageboer werkt bij hem/haar past. Voor mijzelf zou ik dan meer toespitsen op de bodemgezondheid, bodemleven e.d., maar een ander zou meer toespitsen op akkerranden, plas-dras e.d. [...]”</i>
	Bij een specialist op een gebied dat raakt aan natuurinclusieve landbouw, zoals een bioloog of ecooloog	<i>“Een stage van enkele weken bij een natuurinstelling of ecooloog zou erg interessant kunnen zijn volgens mij. [...] Maar ik vind wel dat een opleiding dit in de context moet plaatsen van de mogelijkheden om er geld mee te kunnen verdienen.”</i>

Kanttekeningen bij aanpassing opleiding

Keuzevrijheid & tijdelijke concept

Boeren plaatsen de volgende kanttekeningen bij het toespitsen van opleidingen op natuurinclusieve landbouw.

Boer moet keuzevrijheid houden in bedrijfsvoering

Het verdiepen in natuurinclusieve landbouw moet een mogelijkheid zijn, maar geen verplichting.

- Het is belangrijk om in de opleiding verschillende opties te belichten met hun voor- en nadelen, zodat (toekomstige) boeren zelf de keuze kunnen maken voor een bedrijfsvoering die bij hen past. Veel boeren zien de mate waarin een aanpak bij hen past als de basis van de keuze voor een bepaalde bedrijfsvoering.
- Enkele boeren geven ook aan dat studenten vooral een eigen visie moeten ontwikkelen voor hun bedrijf. Op die manier krijgen zij ondanks wijzigingen in de politiek of bij de consumenten een stabiele basis onder hun bedrijfsvoering.

Inspelen op een tijdelijk concept niet in lijn met snelheid van aanpassen opleiding

Boeren zijn sceptisch over de status van natuurinclusieve landbouw op de lange termijn. In hun beleving is de focus hierop tijdelijk van aard en onderhevig aan wijzigingen in de politiek. Ze betwijfelen daardoor of opleidingen snel genoeg aangepast kunnen worden, voordat natuurinclusieve landbouw wordt vervangen door een andere nieuwe vorm van landbouw.

“Het gevaar is dat de ommezwaai in het onderwijs geheel gemaakt gaat worden naar natuurinclusief, net als na de tweede wereldoorlog richting groei en efficiëntie. Laten we zorgen voor een evenwichtig onderwijs dat alle aspecten en mogelijkheden incl. de voor- en nadelen belicht, zowel in theorie als praktisch. Zowel in idealisme als in economisch aspect, zowel in regionale als op de wereldmarkt.”

“Natuurinclusieve landbouw is een hype van nu. [...] Als we nu besluiten dit vak "natuurinclusieve landbouw" te gaan geven [...] dan is tegen de tijd dat het lesmateriaal voor handen is, de hype voorbij!”

De ‘1,5 meter afstand-boerderij’

Boeren passen zich aan, maar hebben ook financiële zorgen door knelpunten bij uitvoering werk en overschot producten op langere termijn

Rapportage vraagstuk LNV community

PM30313 Corona en jouw bedrijf

12 mei 2020

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

ACHTERGROND

De maatregelen om de verspreiding van het coronavirus te beperken hebben grote gevolgen voor ondernemers. De overheid neemt maatregelen om ondernemers met liquiditeitsproblemen te ondersteunen. Ook in de landbouwsector lopen ondernemers tegen problemen aan. LNV is daarover in gesprek met de sectororganisaties.

In de community is eerder uitvraag gedaan naar welke impact het coronavirus heeft op de bedrijven van communityleden. Hieruit kwamen een aantal knelpunten naar voren. Voorlopig zullen bedrijven nog rekening moeten houden met maatregelen als gevolg van het coronavirus. Met name dat een onderlinge afstand van 1,5 meter gewaarborgd moet worden.

LNV gaat graag met de communityleden in gesprek over hoe agrarisch ondernemers met de maatregelen omgaan en hoe de overheid hen kan ondersteunen. Om dit te achterhalen is het vraagstuk *Het coronavirus en jouw bedrijf* voorgelegd in de LNV Community.

Het deelnemersbestand van de community bestaat uit akkerbouwers, tuinders en veehouders. Ten behoeve van de leesbaarheid wordt bij het benoemen van de onderzoeksgroep de term 'boeren' gebruikt.

ONDERZOEKSVRAGEN

Bij dit vraagstuk stonden de volgende vragen centraal:

- Hoe gaan agrarische bedrijven nu en op de middellange termijn om met de beperkingen die ze door de coronacrisis ondervinden?
- Welke knelpunten komen agrarisch ondernemers tegen of voorzien zij en welke hulp hebben zij hierbij nodig?

Conclusies (1/2)

Adviezen RIVM niet voor alle boeren problematisch en met name bezig met huidige situatie

- Boeren zonder personeel of met een familiebedrijf hanteren geen of weinig aanpassingen voor het houden van 1,5 meter afstand.
- Het lijkt er daarnaast op dat boeren vooral in het hier en nu bezig zijn met de veranderingen. Mede door de onzekerheid over de duur van maatregelen zijn boeren nog in mindere mate bezig zijn met aanpassingen in de bedrijfsvoering op middellange termijn.

Aanpassingen voor afstand houden van personeel, externen en klanten

- Over het algemeen lukt het boeren om **arbeidskrachten** d.m.v. aanpassingen **op voldoende afstand** van elkaar te laten werken.
 - Op het land is er met name bij akkerbouwers veelal voldoende ruimte om afstand te bewaren en zijn er weinig aanpassingen nodig.
 - Op plekken waar men dicht op elkaar werkt maken boeren gebruik van visuele geheugensteuntjes voor het bewaren van voldoende afstand.
 - Indien nodig maken boeren gebruik van een pauzerooster om drukte in een kantine te voorkomen.
- Bij het contact met **externen** bieden **mondkapjes** soelaas, naast het **digitaal** uitvoeren van werkzaamheden. In het geval van klanten bij boerderijwinkels worden aanpassingen gedaan in de **hoeveelheid personeel** en **verruimde openingstijden**.

Knelpunten bij specifieke taken, motivatie en bij multifunctionele bedrijven

- Bij de uitvoering van werkzaamheden ontstaan **knelpunten** door het gebruik van specifieke apparaten, het noodzakelijk contact met externen zoals veeartsen en bij de motivatie van het personeel om voldoende afstand te houden.
- Multifunctionele bedrijven hebben veel diensten waarbij groepen worden ontvangen moeten stopzetten en missen daardoor veel inkomsten.

Conclusies (2/2)

Boeren zijn bezorgd om financiële gevolgen en verwachten voor de langere termijn een overschot aan producten en tekort aan personeel

- In de **veehouderij** zijn er zorgen over dalende prijzen en hogere kosten. De afzet is afgenomen waardoor dieren langer op het bedrijf moeten blijven terwijl de kosten van veevoer zijn gestegen. Ook zijn er zorgen over de risico's voor het personeel in slachthuizen en over de export van dieren naar andere landen.
- **Akkerbouwers** zien sterke prijsdalingen voor o.a. aardappels, suiker en uien. Vanwege de sluiting van de horeca wordt het voor hen lastiger hun producten af te zetten. Daarnaast zijn er zorgen over de seizoensarbeid. Het is onduidelijk hoe de situatie tijdens het oogstseizoen gaat zijn en dat zorgt voor veel onzekerheid.
- Ook voor **tuinbouwers** geldt dat er zorgen zijn over het gebrek aan (seizoens)arbeidskrachten. Hierdoor lopen bedrijfsprocessen vertraging op. Bovendien ervaren zij een groot verlies aan afzet.

Boeren hebben behoefte aan financiële steun, versoepeling van maatregelen en zien kansen voor gezamenlijke aanpak EU

- Boeren geven aan geholpen te zijn bij uitstel van betalingen en subsidieaanvragen, een verruiming van fiscale mogelijkheden en voorkoming van prijsdalingen en -stijgingen van producten en diensten door de overheid.
- Een versoepeling van (lokale) regelgeving helpt volgens boeren bij het uitvoeren van werkzaamheden en verkoop van producten.
- Boeren hebben behoefte aan een gezamenlijke aanpak vanuit de EU zodat er geen tegenstrijdige regels van verschillende landen ontstaan.

Resultaten

Aanpassingen en initiatieven voor corona-maatregelen

Boeren zonder personeel of met familiebedrijf ervaren weinig problemen

Boeren is gevraagd hoe ze omgaan met de adviezen vanuit het RIVM. Met name boeren zonder personeel of boeren waarbij alleen familie op het bedrijf werkt geven aan geen of weinig problemen met de adviezen van het RIVM te ervaren. Boeren waarbij alleen familie op het bedrijf werkt hoeven geen 1,5 meter afstand te houden en voor boeren zonder personeel is de maatregel 1,5 meter afstand niet van toepassing. Zij kunnen het werk zelfstandig blijven uitvoeren. De **aanpassingen** en **knelpunten** die wel zijn genoemd, zijn onder te verdelen over drie pijlers:

Afstand tussen personeel

- ✓ Over het algemeen lukt het boeren om arbeidskrachten op voldoende afstand van elkaar te laten werken.
 - Op het land is er met name bij tuinders veelal voldoende ruimte om op afstand van elkaar te werken en zijn er weinig aanpassingen nodig.
 - Indien nodig maken boeren gebruik van een pauzerooster om drukte in een kantine te voorkomen.
 - Op plekken waar men dicht op elkaar werkt maken boeren gebruik van visuele geheugensteuntjes voor het bewaren van voldoende afstand.
 - Een boer maakt gebruik van plexiglas voor het afschermen van een werkplek.
- ✓ Voor het vervoer van personeel gebruikt men een aangepast rooster met maximaal 2 personen tegelijk in een auto.

- ! Met name akkerbouwers maken gebruik van specifieke apparatuur waarbij personeel dicht op elkaar werkt, zoals een trekker en leescabine voor pootgoed. Een alternatief vinden voor de uitvoering van deze werkzaamheden is volgens boeren ingewikkeld.
- ! Vooral bij jonger personeel in de regio's die minder zwaar getroffen zijn ervaren boeren dat er motivatie mist om voldoende afstand te bewaren.

“Voor ons, bedrijf zonder personeel, zijn de effecten op dat gebied niet echt te merken. [...] Daarnaast hebben wij wel ingezet op zo min mogelijk bedrijfsbezoeken (alleen essentieel zoals de veearts). Laatst hadden wij een IKB controle en die hebben wij via videobellen afgewerkt om zo de afstand te kunnen houden.”

“Het grootste probleem is echter de motivatie. We hebben vooral jonge jongens aan het werk die, mede omdat er in onze omgeving totaal geen zieken zijn, niet erg gemotiveerd zijn om zich aan de voorschriften te houden. Ook het feit dat hun sociale leven op een laag pitje staat maakt hen recalcitrant.”

Aanpassingen en initiatieven voor corona-maatregelen

Knelpunten bij 1,5 meter afstand tot erfbetreders

Contact met externen

- ✓ Het contact met externen wordt door boeren waar mogelijk digitaal afgehandeld. Fysiek contact met leveranciers en vrachtwagenchauffeurs wordt geminimaliseerd. Leveranciers voeren werk op het erf zelfstandig uit en voor chauffeurs zijn waar nodig aparte voorzieningen ingericht zoals douche, toilet en een lunchpakket. Ook worden mondkapjes ingezet bij werkzaamheden waarbij geen 1,5m afstand gehouden kan worden, zoals inentingen of operaties.
- ! Werkzaamheden met de veearts vinden vaak plaats rondom een dier. Hierbij is het volgens boeren lastig om voldoende afstand te houden.

Multifunctionele bedrijven

- ✓ Boeren met een eigen winkel laten minder personeel en klanten tegelijk binnen. Om voldoende klanten te kunnen bedienen, hanteren boeren soms langere openingstijden voor hun winkel.
- ! Met de huidige maatregelen is het voor boeren niet mogelijk om groepen te ontvangen. Hierdoor zijn diensten zoals natuureducatie, ruimteverhuur, zorgboerderij en camping stopgezet en missen boeren een belangrijke bron van inkomsten.

Aanpassingen middellange termijn nog niet prominent

Het lijkt erop dat boeren vooral in het hier en nu bezig zijn met de veranderingen. Mede door de onzekerheid over de duur van maatregelen zijn boeren nog in mindere mate bezig zijn met aanpassingen in de bedrijfsvoering op middellange termijn. Wel worden zoveel mogelijk kosten bespaard, veelal door alle werkzaamheden zelf te doen, om voor te bereiden op de toekomst.

“Als kalverhouder zonder personeel heeft het coronavirus weinig invloed op ons dagelijks werk. Enkel bij de erfbetreders nemen we voorzorgsmaatregelen zoals afstand houden en mondkapjes.”

“Wij geven alle chauffeurs die dagelijks bij ons komen laden en lossen een lunch pakket en drinken. Ook hebben wij toilet en douche gelegenheid speciaal voor hen. Deze ridders van de weg kunnen nergens terecht. Transport van werknemers naar werk en terug naar huis is een grote uitdaging”

“Wij werken toe naar de '1,5 meter zorgboerderij' op verschillende fronten. Het maken van fysieke aanpassingen, bedenken van andere activiteiten en werkwijzen die afstand houden mogelijk maken en het aanpassen van de begeleiding die daarbij nodig is. Vooralsnog is groepsvervoer niet mogelijk. Waarmee zouden we geholpen zijn: creatieve oplossingen om ook mensen zonder eigen vervoer te kunnen vervoeren.”

Gevolgen door corona-maatregelen

Boeren zijn bezorgd om financiële gevolgen

Boeren voorzien financiële problemen voor hun agrarisch bedrijf als belangrijk gevolg van de corona-maatregelen. Enerzijds ervaren boeren stijgende kosten door:

- **Prijsverhogingen.** Met name veehouders noemen hogere kosten doordat de prijzen van o.a. veevoer zijn gestegen en prijzen voor het ophalen van overleden dieren zijn verhoogd.

Anderzijds ervaren de akkerbouwers, tuinbouwers en veehouderijboeren lagere inkomsten. Dit komt met name door:

- **Afzet horeca gestopt.** Voor boeren is er een sterke daling in afzet door de stopgezette export naar reguliere horeca.
 - Verschillende boeren hebben zich aangesloten bij lokale initiatieven zoals ‘support your locals-boxen’ als alternatief verkoopkanaal van hun producten.
- **Minder vraag.** Volgens boeren is er minder vraag naar producten en gaat de verkoop van producten moeizamer.
 - Veehouders kiezen ervoor om dieren langer te houden, maar zien wel een grens aan de beschikbare ruimte. Akkerbouwers houden producten langer in de opslag. Tuinders met sierteelt hebben verlies van omzet door veel uitval van (internationale) afzet.
- **Daling in verkoopprijzen.** Boeren zien een scherpe prijsdaling op de markten van hun producten.

“Sinds half maart worden er geen koeien geslacht, omdat de horeca op slot zit. Afhankelijk van de duur gaat dit veel geld kosten doordat de dieren te vet gaan worden en daardoor minder geld gaan opbrengen.”

“Transportkosten en beschikbaarheid transport zijn begreep ik een groot knelpunt. Nu snel ingrijpen voorkomt straks een giga probleem denk ik. Ook worden aardappelcontracten voor 2020 niet meer afgerond terwijl kosten teeltseizoen al gemaakt zijn. Snelle actie voorkomt straks misschien hoge kosten.”

“Aan de verkoop van onze eigen sierteeltproducten is nu geen lol te beleven. Orders zijn gecancelled, handel mag naar veel landen niet meer. Kosten besparen of producten bewaren is vrijwel onmogelijk. De kosten van onze bloemen zijn voor meer dan 90% al gemaakt aan het begin van het jaar. [...] Het volledige omzetverlies wordt dus ook het echte verlies bij veel bloemenkwekers.”

Verwachte gevolgen lange termijn

Overschot producten & tekort personeel

Voor de lange termijn verwachten de boeren met name problemen voor:

- **Overschot aan producten.** Boeren zijn onzeker over de blijvende lage vraag naar producten en zien een risico voor een overschot van producten.
 - Boeren geven aan dat het aanpassen van de productieomvang en aanpassing van het teeltplan op korte termijn veelal niet mogelijk is.
 - Veehouders zien bovendien een risico voor de besmetting van personeel in slachthuizen met als gevolg een lagere capaciteit van slachthuizen waardoor zij hun dieren langer op het bedrijf moeten houden.
 - De export van producten naar het buitenland is volgens boeren onzeker, met als gevolg een groter aanbod in Nederland. Hierdoor verwachten zij ook op lange termijn een moeizamere verkoop van producten.
- **Tekort aan personeel.** Veel boeren verwachten voor langere tijd een tekort aan personeel.
 - Door gesloten landsgrenzen zijn veel arbeidskrachten uit het buitenland naar huis. Het aantrekken van personeel uit het buitenland voor seizoenswerk ervaren boeren daardoor als een probleem.
 - Boeren ervaren problemen om voor dezelfde kosten personeel in Nederland te werven.
 - Sommige medewerkers ervaren angst rondom de coronamaatregelen en willen ondanks aanpassingen niet meer werken.
 - Met name tuinders verwachten voor de oogst een tekort aan arbeidskrachten.

“De oogst begint langzaam en de prijs van en vraag naar bloemkool is op dit moment goed. Ik maak me wel zorgen of wanneer de oogst volop begint, er dan ook voldoende afzet is. Er is ruim voldoende bloemkool voor de Nederlandse markt, maar wat gaat de export doen?”

“Het invullen van seizoensarbeid is een groot probleem. Grenzen worden gesloten en seizoenarbeiders kunnen onze arbeidspiek dus niet meer opvangen. We zitten zelf tegen de Belgische grens en een groot gedeelte van onze afnemers is in 'lockdown'. Onze gemiste inkomsten worden op dit moment al geraamd op €25.000 en hoe dit op te lossen is voor ons (nog) een groot raadsel. De financiële druk vormt stress en de onzekerheid is groot.”

Behoeftte aan hulp: financieel en versoepeling maatregelen

Boeren zien kansen voor een gezamenlijke aanpak vanuit de EU

Het merendeel van de boeren geeft aan behoefte te hebben aan hulp bij de beperkingen die zij door de corona-crisis ondervinden. Een aantal boeren geeft aan dat zij geen hulp nodig hebben.

- **Behoeftte aan financiële steun.** Het betalen van de vaste lasten is volgens boeren moeilijker door een teruglopende omzet.
 - Een uitstel van betalen van belastingen, aanvraag voor SDE+ ronde, POP-3 subsidies geeft volgens boeren meer (financiële en organisatorische) ruimte.
 - Volgens een boer geeft een verruiming fiscale mogelijkheden voor o.a. de MIA, VAMIL en EIA de mogelijkheid om noodzakelijke investeringen door te zetten.
 - Men geeft aan dat de overheid prijsverhogingen zoals voor het ophalen van overleden dieren kan verbieden en een prijsverandering van producten kan voorkomen door het opkopen van producten.
 - Boeren met verbreding in hun bedrijfsvoering (educatie, zorg, recreatie) hebben behoefte aan extra financiële steun vanwege een groter verlies aan inkomsten.

- **Versoepeling van maatregelen.** Volgens boeren is het handhaven van de coronamaatregelen voor de lange termijn niet mogelijk door de belemmering in uitvoering van werk.
 - Een (tijdelijke) versoepeling van regelgeving zou het volgens boeren mogelijk maken om op korte termijn de bedrijfsvoering aan te passen, bijvoorbeeld het uitvoeren van werkzaamheden, de verkoop van producten en het aantrekken van seizoenarbeiders.
 - Volgens een boer is het realistisch om de maatregelen lokaal te versoepelen als de gevolgen van Corona in de omgeving kleiner zijn.
- **EU-brede aanpak voor gezamenlijk belang.** Tot slot zien de boeren kansen voor de EU. Het is volgens boeren schadelijk dat ieder land eigen regels hanteert. Boeren hebben daarom behoefte aan een gezamenlijke aanpak vanuit de EU.

“In verband met de problemen met de afzet van de producten zou het voor ons ook ideaal zijn om rechtstreeks aan de consument te verkopen, echter door de perikelen van een collega ondernemer durven we dat niet aan. Problemen met de gemeente kunnen je op een later tijdstip erg duur komen te staan dus we willen dit risico vermijden.”

Campagneconcept 'Groeien naar morgen'

Toekomstbestendige landbouw als thema relevant, maar onduidelijkheid over de invulling geeft zorgen

Rapportage vraagstuk LNV community
PM 30200 Groeien naar morgen
23 juli 2020

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

ACHTERGROND

Het Ministerie van LNV wil boeren ondersteunen in het maken van de omslag naar duurzame, toekomstbestendige landbouw. Daarom start LNV binnenkort met een campagne. Het doel van deze campagne is om boeren te stimuleren gebruik te maken van de ondersteuning die LNV biedt in de beweging naar een duurzame, toekomstbestendige landbouw.

Het ministerie wil graag het concept voor de campagne toetsen onder boeren. Om die reden zijn verschillende schetsen voorgelegd in de LNV Community. Op basis van het onderzoek kan het ministerie het concept voor de campagne optimaliseren.

Eerst zijn de schetsen van de campagne voorgelegd zonder verdere toelichting. Daarbij zijn twee titels getest: ‘*Groeien naar morgen*’ en ‘*Groei mee naar morgen*’. De groep deelnemers is gesplitst, zodat zij een conceptcampagne met één van de titels beoordeelden. Er is gevraagd naar eerste indruk, begrip en boodschapoverdracht, relevantie, waardering en handelingsperspectief. In een aparte vraag zijn beide titels voorgelegd en is gevraagd naar de voorkeur voor titel.

Vervolgens gaven deelnemers in een online discussie aan welke vragen zij graag nog meer beantwoord wilden zien in de campagne. Hier was ook ruimte om andere zaken dan de schetsen aan bod te laten komen.

Tijdens het verloop van het topic was er veel discussie rond stikstofreductie en veevoer, wat gepaard ging met protesten. Dit heeft mogelijk zijn weerslag gehad op het topic. MWM2 heeft hier rekening mee gehouden in de analyse.

ONDERZOEKSVRAGEN

Bij dit vraagstuk is onderzocht:

- Wat is de eerste indruk van boeren m.b.t. de campagne?
- In hoeverre is het duidelijk voor boeren wat de boodschap van de campagne is?
- Hoe beoordelen boeren het concept voor de campagne m.b.t. relevantie en aansprekendheid?
- In hoeverre zijn boeren n.a.v. de campagne meer geneigd tot de handelingsperspectieven?
- Welk beeld van LNV roept dit campagneconcept op?

N.B. De resultaten van de vragenlijst zijn geanalyseerd o.b.v. sector (akkerbouw, tuinbouw, veehouderij) en marktsegment (regulier, biologisch, On the way to planet proof, Beter Leven Keurmerk 1/2/3 sterren). Indien er aanzienlijke verschillen zichtbaar waren in de resultaten voor deze factoren dan is dit in de rapportage vermeld.

De resultaten van kwalitatief onderzoek zijn altijd indicatief van aard. Ze zijn niet één op één te extrapoleren naar de gehele doelgroep.

Conclusies (1/2)

‘Groeien naar morgen’ is relevant, maar onduidelijkheid geeft zorgen

Boeren staan open voor de campagne, maar onduidelijkheid over term ‘toekomstbestendige landbouw’ roept kritiek op

- Boeren lijken over het algemeen open te staan voor de campagne. Een groot deel vindt de schetsen van de campagne aansprekend, omdat het thema toekomstbestendige landbouw aansluit bij de zorgen die boeren hebben over de sector, LNV ondersteuning aanbiedt en de vormgeving simpel is met een heldere boodschap.
- Echter plaatst de meerderheid van de communityleden ook kanttekeningen bij de invulling en vorm van de campagne. Daarnaast beoordeelt een deel van hen de schetsen van de campagne helemaal niet als aansprekend. Ze uiten na het zien van de campagne onder andere hun zorgen wat betreft toekomstbestendige landbouw. De kanttekeningen die zij noemen zijn:
 - Toekomstbestendige landbouw lijkt opgelegd,
 - De lange termijn visie mist,
 - Boeren missen een rendabel verdienmodel,
 - De schetsen zijn niet inclusief voor hele doelgroep.
- Boeren hebben een lichte voorkeur voor de titel ‘Groeien naar morgen’ ten opzichte van de titel ‘Groei mee naar morgen’. De titel ‘Groeien naar morgen’ versterkt het gevoel dat ondernemers de vrije keuze hebben om gezamenlijk aan de slag te gaan of met ondersteuning van de overheid.

Relevantie van vragen loopt uiteen en beïnvloedt (samen met het beeld van LNV en de actualiteit) het handelingsperspectief

In de campagne worden vragen gesteld en handelingsperspectieven benoemd. De vragen zijn niet altijd relevant voor alle boeren. De relevantie van de vragen, maar ook het beeld van LNV en de actualiteit hebben vanzelfsprekend ook invloed op hun evaluatie van het handelingsperspectief.

- Deelnemers twijfelen of het advies van een onafhankelijk bedrijfsadviseur over de stappen naar toekomstbestendige landbouw echt op maat zal zijn. De meesten zijn echter wel benieuwd naar de onafhankelijk bedrijfsadviseur.
- Veehouders tonen de meeste bereidheid om aan de slag te gaan, maar behoren ook tot de kritische groep door onduidelijkheid over de stikstofmaatregelen.
- Boeren twijfelen of LNV voldoende kennis heeft wat betreft kringlooplandbouw en stikstofmaatregelen voor de cursus en de fondsen.
- Men vindt het jammer dat er maar één optie mogelijk lijkt voor het toekomstbestendig maken van het bedrijf, het omschakelfonds, en dat het alternatief een bedrijfsovername is.
- Een deel maakt liever gebruik van andere bronnen dan LNV, zoals andere boeren, websites, vakbladen etc.

Conclusies (2/2)

Campagne lijkt beeld van LNV niet te verbeteren

Boeren missen mede door de actualiteit vertrouwen in LNV; de campagne lijkt het negatieve beeld niet te verbeteren

Naast de reactie op het campagneconcept kwam ook het beeld dat boeren over LNV hebben ter sprake. Men is positief over de mogelijke betrokkenheid en ondersteunde rol van LNV door het aanbieden van concrete acties. Echter, de campagne lijkt het bestaande negatieve beeld van LNV in stand te houden:

- Volgens boeren houdt LNV te veel controle en geeft onvoldoende ruimte voor inspraak van boeren. De campagne lijkt dit beeld niet te veranderen.
- De campagne geeft de indruk dat LNV is gericht op korte termijn resultaten waarbij onvoldoende rekening wordt gehouden met factoren die buiten de macht liggen van de overheid.
- Deelnemers twijfelen of LNV voldoende (lokale) kennis en expertise heeft voor het leveren van maatwerk op lokaal niveau in samenspraak met boeren.
- Boeren voelen zich niet gewaardeerd door LNV doordat de campagne volgens boeren enkel negatieve punten benadrukt en niet inclusief is naar alle doelgroepen binnen de sector.

Resultaten

Eerste indruk

Positief over relevantie, maar onvrede over gebrek aan definitie en inclusiviteit

RELEVANT THEMA

'Groei naar morgen' vinden boeren een goed streven en het thema sluit aan bij de zorgen die ze hebben over de sector.

GEEN SPREIDING SECTOR

De campagne geeft volgens boeren een eenzijdig beeld van de sector. Met name door de afbeeldingen hebben akker- en tuinbouwers het idee dat zij niet binnen de doelgroep vallen.

GEBREK AAN DEFINITIE

De campagne geeft volgens boeren geen duidelijk beeld van de visie van de overheid op toekomstbestendige landbouw/kringlooplandbouw. De term wordt gezien als een containerbegrip en geeft onvoldoende invulling aan het onderwerp. *Zie ook het rapport Natuurinclusieve landbouw in de opleiding, waar vergelijkbare vraag was naar een definitie.*

ONDERSTEUNING BIEDEN

Dat LNV ondersteuning biedt, spreekt aan. Boeren zijn nieuwsgierig naar de begeleiding die mogelijk is bij de stappen richting toekomstbestendige landbouw.

GEEN VERTROUWEN IN AFZENDER

Een deel ervaart dat de campagne uitdraagt dat LNV geen waardering heeft voor de huidige situatie van boeren. De campagne versterkt de indruk dat LNV te veel controle houdt en dat een transitie wordt opgelegd zonder inspraak van boeren. Daarnaast heeft men zorgen dat beleid voor toekomstbestendige landbouw te veel gericht is op korte termijn resultaten en niet aansluit bij de praktijksituatie.

GEEN OOG VOOR VOORLOPERS

SIMPEL EN DUIDELIJK

De campagne vindt men overzichtelijk door het gebruik van korte teksten.

De campagne sluit volgens boeren niet aan bij ondernemers die al stappen hebben gezet richting toekomstbestendige landbouw. Het lijkt voor sommige deelnemers alsof de voorlopers geen beloning krijgen, terwijl de achterblijvers dit wel ontvangen.

Aansprekendheid: boeren vinden thema relevant

Kanttekeningen bij opgelegde transitie, term en benadering doelgroep

Boeren lijken over het algemeen open te staan voor de campagne, omdat het thema aansluit bij de zorgen die boeren hebben over de sector. Een groot deel beoordeelt de campagne om die reden als aansprekend:

- Het thema van de campagne (toekomstbestendige landbouw) wordt als relevant ervaren;
- Over het algemeen bevat de campagne een moderne en herkenbare setting;
- Boeren vinden de campagne, mede door de vormgeving, simpel ogen en een heldere boodschap hebben.

Echter plaatst de meerderheid van deze groep ook kanttekeningen bij de invulling en vorm van de campagne. Na het zien van de campagne uiten boeren onder andere hun zorgen wat betreft toekomstbestendige landbouw. Een deel beoordeelt de campagne als helemaal niet aansprekend:

- **Toekomstbestendige landbouw lijkt opgelegd.** Men hecht waarde aan het vrije ondernemerschap. Volgens boeren worden er in de campagne keuzes geschetst waarvan men het idee heeft dat die keuzes er niet echt zijn, maar dat de overheid hierover bepaalt.
- **Geen duidelijke definitie en lange termijn visie.** Een gebrek aan definitie van ‘toekomstbestendige landbouw’ maakt dat boeren sceptisch zijn over de status hiervan op de lange termijn en weinig vertrouwen hebben in de handelingsperspectieven in de campagne. De bestaande onduidelijkheid rond de stikstofregulering maakt dat een cursus irrelevant lijkt.
- **Mist rendabel model.** Voor het realiseren van toekomstbestendige landbouw vinden boeren dat LNV een stabiel verdienmodel moet realiseren waarbij niet uit wordt gegaan van subsidies. Boeren vinden het een tekortkoming dat de campagne een algemeen verdienmodel voor toekomstbestendige landbouw mist.
- **Lijkt niet aan te sluiten bij doelgroep.** Met name akker- en tuinbouwers vinden de campagne duidelijk minder aanspreken. Dit komt waarschijnlijk omdat zij hun eigen sector niet terugzien in de (vormgeving van) de campagne.

“Het betreft probleemstellingen die op veel bedrijven spelen, gericht op de toekomst.”

“Het toont begrip voor de ondernemers en maakt het laagdrempelig om ondersteuning te krijgen.”

“Leuk zo’n stikstofcursus. Benieuwd. Adviseur over de vloer. Kan nooit kwaad. Maar groei naar morgen? Waar zie ik dat in? Waar lees ik dat uit? Heb heel erg het gevoel dat er iets over ons/mij uitgestort gaat worden. En als ik niet oplet ik de boot mis. Of komt er nog een campagne voor, die uitlegt waar dit over gaat?”

“De nadruk ligt volgens mij teveel op dat dit het is. De boer moet het wel kunnen opbrengen. Er moet wel een inkomen overblijven.”

Titel

‘Groeien naar morgen’ heeft lichte voorkeur

- Deelnemers lijken een lichte voorkeur te hebben voor de titel ‘*Groeien naar morgen*’ ten opzichte van de titel ‘*Groei mee naar morgen*’, ongeacht welke campagne zij als geheel hebben gezien.
- Beide titels roepen zowel positieve als negatieve reacties op.
 - ✓ De titel ‘*Groeien naar morgen*’ versterkt het gevoel: ondernemers gaan gezamenlijk aan de slag, of met ondersteuning van de overheid.
 - ✓ De titel ‘*Groeien naar morgen*’ impliceert dat je als ondernemer de keuze hebt om te groeien of niet.
 - ✗ De titel ‘*Groei mee naar morgen*’ sluit volgens boeren minder aan bij de overheid in de rol als partner voor ondernemers en suggereert meer sturing vanuit de overheid en minder keuzevrijheid over de richting van de groei.
 - ✗ De titel ‘*Groei mee naar morgen*’ suggereert dat andere ondernemers het beter doen en/of verder zijn.
 - ✗ Enkele deelnemers geven negatieve reacties op Groei(en), omdat dit haaks staat op het krimpen van de sector.

Boodschap: transitie gestuurd en ondersteund vanuit LNV

Onduidelijkheid over de uitkomsten op lange termijn geeft twijfels en zorgen

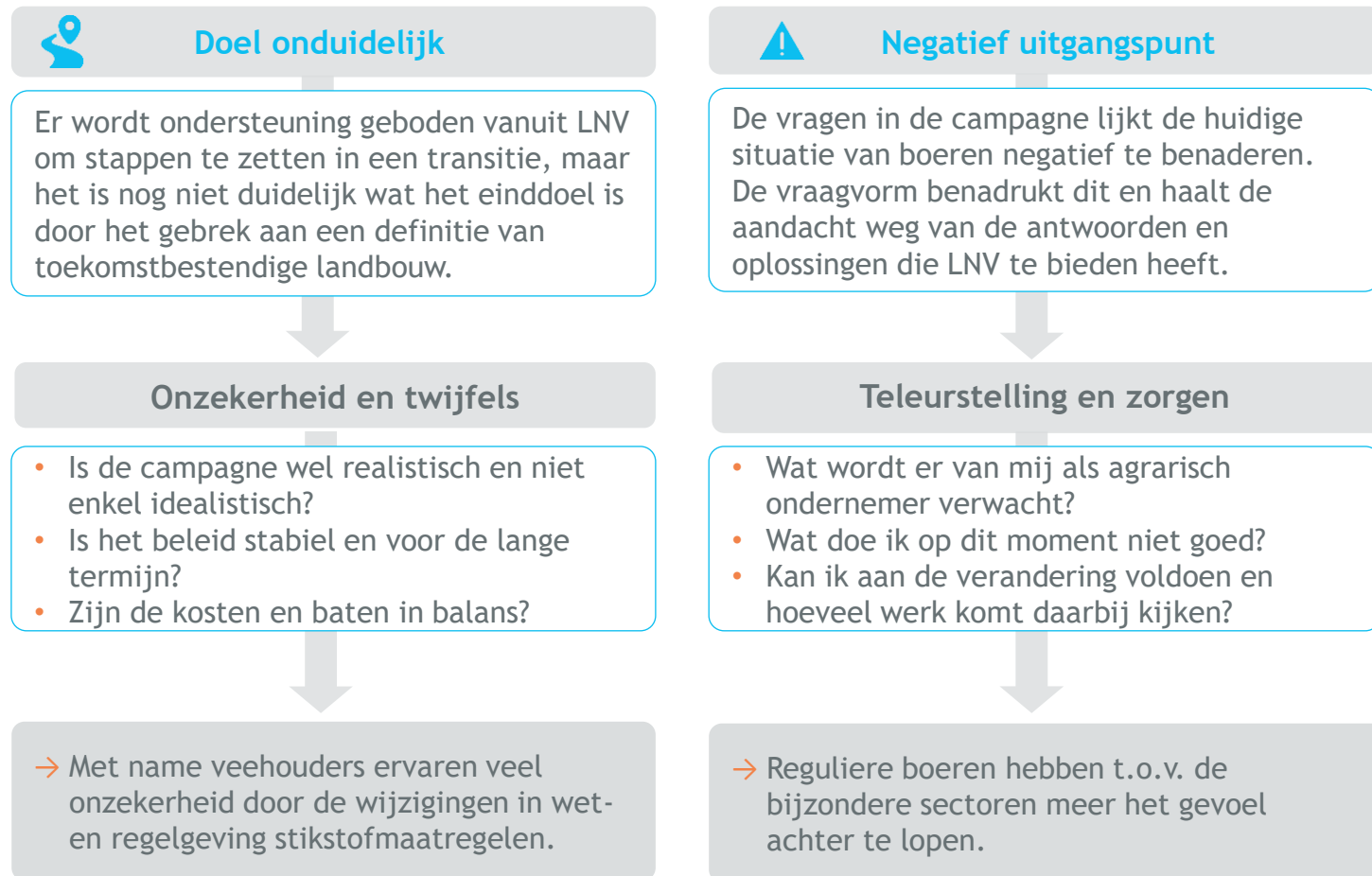
Onderstaande boodschap halen boeren uit de campagne:

Er komt een transitie naar kringlooplandbouw die vanuit LNV gestuurd wordt, omdat de landbouw nu niet toekomstbestendig is. LNV biedt ondersteuning bij de transitie.

“Groeien naar morgen, hoe maak je je bedrijf toekomstbestendig. En loop je daarbij tegen dingen aan, kun je gebruik maken van de verschillende vouchers. LNV wil je dus helpen om te kijken hoe je jouw bedrijf toekomstbestendig zou kunnen maken.”

“Ik vind de campagne te veel insinueren dat het anders moet dan nu, maar dat het geen antwoord geeft op hoe het wel moet en wie mijn klanten/afnemers zijn als ik het anders doe.”

Boeren is gevraagd welke gedachten en bijkomende gevoelens zij over de campagne hebben op basis van deze boodschap:

Relevantie vragen loopt uiteen

Advies op maat spreekt het meest aan

Deelnemers is gevraagd welke vragen in de campagne wel of juist niet aanspreken. De vragen en bijbehorende acties zijn hieronder op volgorde van meest aansprekend tot minst aansprekend gesorteerd. De voorkeur en motivatie voor de relevantie van vragen loopt uiteen.

- Deelnemers twijfelen of het advies echt op maat zal zijn, maar de meesten zijn wel benieuwd naar deze optie. Daarbij heeft men behoefte aan advies op basis van regelgeving voor de lange termijn (vanaf 10 jaar) en sluit bij voorkeur aan bij bestaande lokale begeleiding (1).

- Een deel geeft aan zelf voldoende kennis in huis te hebben en heeft enkel interesse in advies op maat om eventuele bedrijfsblindheid te voorkomen. Voor velen voelt advies als logische eerste stap voordat kan worden bepaald of de andere acties mogelijk of nuttig zijn (1).

- Met name veehouders hebben behoefte aan verduidelijking rondom de stikstofmaatregelen. Door wisselende berichtgeving hierover twijfelt men of een cursus op dit moment nuttig is (2).

- Boeren twijfelen of LNV voldoende kennis heeft wat betreft kringlooplandbouw en stikstofmaatregelen voor de betreffende acties. Met name tuin- en akkerbouwers vinden deze vragen daarnaast minder relevant (2 en 3).

- Men heeft behoefte aan een definitie van kringlooplandbouw. Daarnaast vindt men het jammer dat er maar één optie mogelijk lijkt voor het toekomstbestendig maken van het bedrijf, het omschakelfonds (3).

- Een bedrijfsovername is slechts voor een deel van de groep van toepassing. Een boer vindt het jammer dat deze vraag enkel gericht is op overnames en er niet een bredere doelgroep, waaronder starters, wordt aangesproken (4).

“[Nieuwsgierig naar] 1, 3 en 4. Met deze zaken heb ik als jonge veehouder dagelijks te maken. En ik zou wel graag advies krijgen van een echte onafhankelijke adviseur.”

“[Nieuwsgierig naar] 1 en 2. Omdat ik denk dat er dan meer uitgegaan wordt van mijn mogelijkheden en wensen.”

“1 en 2 spreken wel aan, omdat ik me graag goed op de hoogte laat brengen over de mogelijkheden. 3 en 4 niet omdat ik in eerste instantie geen gebruik wil maken van een fonds wat eigenlijk aangeeft dat de omschakeling niet levensvatbaar is en dus niet duurzaam.”

Aanvullende vragen

Boeren willen inzicht in visie en mogelijkheden

Voor het vergroten van de relevantie zien boeren graag de volgende vragen beantwoord in de campagne:

Toekomstbestendige landbouw

- Wat is toekomstbestendige landbouw en hoe gaat de regelgeving zich de komende 10 jaar ontwikkelen om dat te faciliteren?
- Wat is de houding van de Nederlandse overheid ten aanzien van de internationale handel?
- Hoe kunnen boeren duurzaam en toekomstbestendig veranderen?
- Wat is, gezien de beperkingen die aan de landbouw worden opgelegd in een situatie van open marktconcurrentie, het verdienmodel dat wel werkt?
- Hoe kunnen we onze schaarse ruimte indelen, daar akkoorden op regioniveau over afsluiten en hier ook de financiering voor regelen?
- Zou je investeren in biodiversiteit en minder dieren gaan houden/andere gewassen gaan telen als je er een duidelijk en stabiel verdienmodel is voor natuurinclusieve boeren?

Duurzaamheid en kringlooplandbouw

- Wat heb ik nodig voor het verbeteren en op peil houden van de bodemvruchtbaarheid, zo breed mogelijk, inclusief koolstofopslag?
- Wat heb ik nodig voor kringlooplandbouw?
- Hoe gaat de overheid faciliteren dat veehouders rendabel kunnen overstappen van de huidige "veilige" opties (zoals Campina) naar regionale of speciale melkstromen?

Kennis en ontwikkeling

- Welke studies/opleidingen/begeleidingsplannen worden door LNV vergoed?

“Voor mij geldt: ik heb meer behoefte aan een toekomstvisie met tijdsfad en lange termijn doelen en regels van overheidswege. Daar helpt geen cursus of adviseur bij. Die komt daarna pas van pas. Voor maatwerk op het erf.”

“De vraag “hoe financier ik” komt op mij nogal onzinnig over zolang ik niet weet wat ik precies moet financieren. De vraag “wat heb ik nog nodig voor kringloop” lijkt me realistischer.”

“De onafhankelijke coaches vind ik wel een ding. Ik kom in de praktijk veel onafhankelijke coaches tegen die toch een bepaalde visie op mij willen drukken. Ik vind het vooral belangrijk dat deze mensen als een figuurlijke spiegel kunnen functioneren. Zodat ze je de vraag stellen waarom wil je bepaalde zaken graag. I.p.v. ik vind dat je dit moet doen.”

Handelingsperspectieven

Verdeling van interesse verschilt per sector en segment

Na het bekijken van de campagne lijkt er een verdeling te zijn van de interesse in handelingsperspectieven. Verschillende opties spreken verschillende deelnemers aan.

Zeker informatie opzoeken

Wie?

Veehouders tonen in vergelijking met tuin- en akkerbouwers de meeste bereidheid om aan de slag te gaan. Dit is mogelijk te verklaren doordat tuin- en akkerbouwers zichzelf minder als doelgroep terugzien in de campagne.

Waarom?

De meerderheid geeft aan dat zij informatie zouden verzamelen om zelf keuzes te kunnen maken over de toekomst en staat er voor open om met toekomstbestendige landbouw aan de slag te gaan.

“Omdat wij te jong zijn om te stoppen en graag mee willen groeien met ons bedrijf zodat deze duurzaam en toekomstbestendig is.”

Misschien informatie opzoeken

Wie?

De bijzondere sectoren zijn meer geneigd om informatie op te gaan zoeken dan regulier. Dit komt mogelijk doordat zij al verder zijn met stappen naar toekomstbestendige landbouw.

Waarom?

De beschikbaarheid van tijd en de huidige situatie van het bedrijf zijn van invloed op een eventuele meerwaarde bij handelen. Daarnaast lijkt de bestaande onduidelijkheid over de richting van de regelgeving de twijfel om te handelen te beïnvloeden.

“Als er meer bekend wordt over nieuwe regelgeving ga ik op zoek naar de impact voor mijn bedrijf.”

Zeker geen informatie opzoeken

Wie?

Er zijn ook boeren kritisch, relatief vaker veehouders, over de stikstofmaatregelen en twijfelen o.a. over de toegevoegde waarde van de cursus.

Waarom?

Een deel heeft geen interesse in de transitie en is kritisch op de invulling van de campagne, met name wat betreft de stikstofmaatregelen. Daarnaast ziet een deel LNV niet als de geschikte organisatie voor opzoeken van informatie en zij maken liever gebruik van andere bronnen zoals andere boeren, websites, vakbladen etc.

“Het dwingende en sturende karakter staat me niet aan en geeft geen enkele keuzevrijheid.”

Beeld van LNV

Boeren missen vertrouwen in LNV

Het beeld dat boeren hebben van LNV loopt uiteen. Over het algemeen ervaren boeren weinig waardering vanuit LNV, hebben zij weinig vertrouwen dat het beleid is gericht om boeren écht te helpen en overheerst het beeld dat boeren worden gebruikt als speelbal van de overheid. De actualiteit, waaronder de boerenprotesten over de discussie rond stikstofreductie en veevoer, draagt hier mogelijk aan bij.

De campagne beïnvloedt het beeld van LNV enerzijds positief:

- **Betrokken en ondersteunend.** Men is positief over de mogelijke rol van LNV voor het bijstaan en ondersteunen van de ondernemer bij veranderingen en het faciliteren van initiatieven.
- **Biedt concrete acties.** De concrete acties die zijn gekoppeld aan de vragen maken de mogelijkheden inzichtelijk.

“LNV onderschrijft met de campagne impliciet het beeld dat de huidige landbouw niet volstaat en enkel negatieve punten kent. De sector heeft tijdens het protest op 1 oktober gevraagd om een campagne t.b.v. waardering, maar volgens mij is deze campagne daar niet op gestoeld.”

“Groeiën naar morgen is een goed streven, maar zorg wel dat je ons allemaal meeneemt. Want toekomstbestendige landbouw krijg je alleen als het van onderuit komt en niet van bovenaf opgelegd met een campagne.”

De campagne lijkt het negatieve beeld van LNV in stand te houden:

- **Te veel controle houden.** Verandering moet volgens boeren vanuit de markt komen i.p.v. (alleen) vanuit de overheid. Boeren hebben de indruk dat ze in deze campagne geen inspraak hebben over de invulling, maar dat het van bovenaf wordt opgelegd.
- **Gericht op korte termijn resultaten.** De campagne houdt volgens boeren onvoldoende rekening met de factoren die buiten de macht liggen van het ministerie (bijv. EU-beleid, beleid bij provincies/gemeenten). Dit versterkt het beeld dat de kosten die boeren op korte termijn moeten maken zich niet zullen uitbetalen op de lange termijn.
- **Onvoldoende (lokale) kennis en expertise.** Een deel twijfelt over de kwaliteit van bijv. adviseurs of een cursus indien gebaseerd op een landelijk beleid. Zij hebben meer behoefte aan maatwerk op basis van de lokale situatie en waarbij in samenspraak met boeren wordt gekeken naar passende aanpassingen.
- **Geen waardering naar boeren.** De vragen die in de campagne centraal staan benadrukken volgens boeren te veel de problemen die leven in de sector en bevatten te weinig positieve voorbeelden. Daarnaast is de campagne volgens boeren niet inclusief naar alle doelgroepen binnen de sector. Voorlopers vinden geen aansluiting, reguliere boeren voelen zich negatief aangesproken en tuin- en akkerbouwers zien zichzelf niet terug in de schetsen.

Duurzame keuzes door de consument

De kijk van agrariërs op de verkenning naar een consumentenstrategie voedsel

Rapportage vraagstuk LNV community

PM30690

12 oktober 2020

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

ACHTERGROND

De omslag naar kringlooplandbouw is een gezamenlijke opgave waarbij boeren en ketenpartijen een rol spelen, maar ook consumenten. De communityleden herkennen dit: zij benoemden in eerdere vraagstukken al regelmatig de marktwerking en zochten naar een visie van LNV op een verdienmodel waarin dit perspectief ook aan bod komt.

LNv heeft een verkenning gedaan naar een consumentenstrategie voedsel, met daarin als centrale vraag: hoe kunnen we de Nederlandse consument stimuleren duurzamer en in Nederland geproduceerd voedsel te kopen? Op basis van expertsessies en literatuuronderzoek is een verkenning geschreven voor de verdere uitwerking van een consumentenstrategie voedsel. In deze verkenning is er aandacht voor de instrumenten die kunnen worden ingezet om effectief op het gedrag van consumenten te sturen (bijvoorbeeld wetgeving, prijsbeleid en communicatie). LNV legt de elementen uit deze verkenning voor aan verschillende stakeholders, waaronder de agrariërs in de LNV Community.

Communityleden is gevraagd om hun mening te geven over de verschillende instrumenten in de verkenning, welke kansen en belemmeringen zij zien en hoe zij hun eigen rol zien in het beïnvloeden van consumenten.

ONDERZOEKSVRAGEN

Bij dit vraagstuk stonden de volgende vragen centraal:

- Hoe kijken de agrariërs naar de rol van consumenten in de omslag naar kringlooplandbouw? Wat vinden zij in dit kader van de verkenning die LNV heeft uitgevoerd en de globale uitkomsten daarvan?
- Hoe ervaren zij vanuit het perspectief van producent de genoemde manieren waarop consumenten gestimuleerd kunnen worden om duurzaam voedsel te kopen: wat betekent dit voor de producent? Welke kansen of belemmeringen zien zij?
- Welke rol zien communityleden voor zichzelf/de sector bij het beïnvloeden van de consument?

N.B. De instrumenten die aan de communityleden zijn voorgelegd zijn onderdeel van een verkenning. Het staat niet vast dat dit de instrumenten zijn die LNV verder uit zal werken.

Conclusies

Boeren over verkenning: logische stappen, twijfel over haalbaarheid

Boeren reageren positief op het initiatief om consumenten aan te zetten tot het kopen van duurzame, Nederlandse producten.

- Vooral de focus op **Nederlandse producten** spreekt veel boeren aan. In hun ogen zijn alle producten vanuit de Nederlandse landbouw in zekere zin duurzaam, vanwege de **hoge productiestandaard** in de landbouw en het **bepaalde transport** (ten opzichte van import).
- Men hoopt dat LNV hiermee ook ‘**trots**’ uitstraalt over de Nederlandse landbouw en dat consumenten hierin meegaan.

Wel twijfelt men om verschillende redenen aan de haalbaarheid en praktische uitvoerbaarheid van de instrumenten uit de verkenning.

- De consument kiest in de ogen van boeren uiteindelijk voor **goedkoop** voedsel in plaats van duurzaam, Nederlands voedsel. De (meeste) instrumenten zijn daarom ondergeschikt aan het verkleinen van het prijsverschil.
- De consument is niet de enige speler in de keten: boeren hebben met name weinig vertrouwen in de rol van **supermarkten**. Ze hebben het idee dat deze zich vooral op de eigen winst zal richten. Men is bang dat supermarkten een hogere prijs niet terugvoeren naar de boer en importproducten alsnog voor een lagere prijs aanbieden.
- Men heeft het idee dat er **strikte eisen** voor ‘duurzaam’ zullen zijn, waardoor men hier niet aan kan voldoen. Zo kan men ook niet profiteren van de instrumenten uit de verkenning.

De meeste potentie zit volgens boeren in het verkleinen van het prijsverschil tussen reguliere en duurzame producten, de producten herkenbaar maken en het informeren van consumenten.

- Men ziet hierin de mogelijkheid om **meer winst** te maken en **meer producten** te verkopen. Daarnaast verwacht men dat consumenten met de juiste informatie een **positiever beeld** krijgen van de landbouw en daardoor meer geneigd zijn om Nederlandse producten te kopen.
- Men heeft het idee dat er voldoende duurzame, Nederlandse producten beschikbaar zijn. Ook verwacht men dat de **beschikbaarheid** vanzelf toeneemt, wanneer er meer vraag naar is.
- Met betrekking tot afzetkanalen staat men positief tegenover **samenwerkingen met andere partijen**. Echter ziet een deel van de boeren dit als een beperkte mogelijkheid, omdat het merendeel van de consumenten (gevoelsmatig) inkopen doet bij normale supermarkten.

Agrariërs staan open voor het beïnvloeden van de consument, maar zien de grootste rol voor de overheid, supermarkten en het onderwijs.

- Men informeert consumenten graag over duurzaam, Nederlands voedsel. Echter heeft de boer als individu een beperkt bereik en ziet men de **sector niet als (enige) verantwoordelijke** voor het beïnvloeden van consumenten.
- Boeren verwachten dat LNV in de eerste plaats het voortouw neemt in de beïnvloeding, aangezien het ministerie (in hun beleving) van hen verlangt dat ze duurzamer produceren.

Resultaten

Helder en logisch plan, maar twijfel over haalbaarheid

Prijs en supermarkten bepalend in beïnvloeding & ‘duurzaam’ niet eenduidig

Boeren zijn verdeeld over de voorstellen: enerzijds zijn het in hun ogen heldere plannen en logische stappen om te nemen ([zie p. 6](#)), anderzijds uit men twijfels over de haalbaarheid en praktische uitvoerbaarheid ervan.

In het algemeen reageert men vooral zeer positief op de aandacht voor de **Nederlandse herkomst** van producten.

- In de beleving van boeren zijn Nederlandse producten per definitie **duurzamer** dan importproducten, vanwege:
 - De hoge **productiestandaarden** waaraan de Nederlandse landbouw voldoet.
 - Het **bepaalde transport** dat nodig is om de producten bij de consument te brengen.
- Daarnaast heeft men het idee dat er een relatief **negatief beeld** bestaat over de Nederlandse landbouw, onder andere met betrekking tot duurzaamheid en dierenwelzijn. Men hoopt dan ook dat zowel LNV als consumenten (weer) een zekere ‘trots’ op de Nederlandse boeren zullen voelen.

“Ik ben blij dat het door dringt dat de sector wel wil, maar dat er geen vraag is vanuit de consument naar deze producten. Ik denk dat door middel van het optimaliseren van de prijs (bijv. minder btw betalen op deze duurzame producten) een vooruitgang zal zijn.”

Met betrekking tot de haalbaarheid en uitvoerbaarheid benoemen boeren verschillende aspecten:

- **De consument kiest uiteindelijk voor goedkoop.** Het merendeel van de boeren verwacht dat de consument voor goedkoop zal kiezen, in tegenstelling tot duurzaam of Nederlands. Enerzijds omdat een aanzienlijke groep consumenten weinig geld te besteden heeft voor boodschappen, anderzijds omdat men simpelweg de vergelijking maakt met andere producten in het schap.
- **De consument is niet de enige speler in de keten.** Met name de rol van **supermarkten** is belangrijk volgens boeren.
 - Men vreest dat de supermarkt **voordeel** zal halen uit de verkleining van het prijsverschil tussen producten, terwijl de producent hier minder van profiteert.
 - Daarnaast verwacht men dat **importproducten** voor een lagere prijs aangeboden blijven worden, waardoor de boer alsnog gedwongen wordt om een lagere prijs voor de producten te vragen.
- **Definitie van duurzaamheid.** Een grote groep vraagt zich af welke **standaarden** er gebruikt zullen worden om ‘duurzaam’ voedsel te definiëren. Men is bang dat er relatief stikte eisen gesteld worden aan duurzame producten, waardoor zij er niet aan kunnen voldoen.

Prijsverschil kleiner maken vormt de kern voor impact

Daarnaast herkenbaarheid en informeren van belang

De instrumenten in de verkenning zijn verdeeld over vijf categorieën. Boeren zien hiervan met name potentie in het **verkleinen van het prijsverschil**, de **herkenbaarheid** en het **informeren** van consumenten. Zeker bij een combinatie van instrumenten heeft men het idee dat dit impact zal hebben. Men verwacht dat de vraag naar duurzame, Nederlandse producten toeneemt en de agrarische sector er op vooruit gaat.

Het prijsverschil tussen reguliere producten en duurzame, Nederlandse producten kleiner maken. Dit vindt men een zeer belangrijk instrument. Boeren verwachten namelijk dat de consument (vrijwel) altijd voor het goedkoopste product kiest.

Duurzame, Nederlandse producten herkenbaar maken voor de consument. Een deel van de boeren heeft het idee dat de herkenbaarheid van producten kan bijdragen aan de verkoop. Echter ervaart men keurmerken vooral als een last (in tijd en geld) en heeft men het idee dat consumenten het overzicht niet hebben van de grote hoeveelheid keurmerken en wat die betekenen. Men ziet daarom ook potentie in het terugbrengen van het aantal keurmerken.

De beschikbaarheid van duurzame, Nederlandse producten vergroten. De prijs en herkenbaarheid zijn volgens boeren meer leidend in de keuze van consumenten, dan de beschikbaarheid. In hun beleving is er voldoende aanbod voor de vraag naar duurzame, Nederlandse producten. Daarom zou er eerst meer vraag moeten zijn naar de producten, voordat de beschikbaarheid wordt vergroot.

Het informeren van consumenten over duurzame, Nederlandse producten. Men heeft het idee dat consumenten profijt hebben van meer informatie, maar verwacht niet dat dit voldoende zal zijn om de consument te beïnvloeden. Met name rondom de voordelen van Nederlandse producten ten opzichte van importproducten verwacht men dat consumenten meer informatie kunnen gebruiken.

Het aanbod van duurzame afzetkanalen vergroten. Men ziet de meeste potentie in het stimuleren van de normale supermarkten en standaard producten, omdat de meeste consumenten daar gebruik van maken in de beleving van boeren.

Boeren hebben aanvullingen op de instrumenten

Belangrijke zaken voor beïnvloeding van consument volgens hen nog onderbelicht

Hoewel men veel interessante instrumenten ziet in de verkenning, mist men ook enkele zaken.

- Op het niveau van de EU zou volgens boeren een **gelijk speelveld** voor de import en export gewaarborgd moeten worden. Daarnaast zou **import beperkt** kunnen worden. Op deze manier zullen consumenten meer Nederlandse producten kopen. Boeren zien Nederlandse producten als een duurzamere optie ten opzichte van importproducten.
- Met betrekking tot de **herkenbaarheid** ziet men de mogelijkheid om een label **zonder certificering** in te voeren voor Nederlandse producten. Men denkt bijvoorbeeld aan een QR-code met informatie over de herkomst van het product of een afbeelding van een vlag.
- **Producentencoöperaties** kunnen onder andere via websites de verkoop van producten stimuleren. Op deze manier kan men zonder tussenhandel en supermarkten (meer) producten verkopen. Boeren verwachten dat ze op deze manier een betere prijs krijgen voor hun producten.
- Daarnaast ziet men ook de mogelijkheid om **prijsregelgeving** in te voeren voor supermarkten en tussenhandelaren, zodat de boer een meer reële prijs krijgt voor de producten.
- Veel boeren noemen **onderwijs** als een belangrijk aspect om de toekomstige consumenten naar duurzame, Nederlandse producten te begeleiden. Door aandacht te besteden aan landbouw en de producten maken consumenten op een later moment mogelijk andere keuzes.
- Een enkeling benoemt dat een **transitiemodel** ontbreekt in de verkenning. In dit model zou men ondersteuning willen vinden in de overstap naar een ander segment met een goed verdienmodel. Op dit moment heeft men de zorg dat duurzame productie alleen een kostenpost zal zijn.

“De voorstellen die gedaan worden doen vast wel iets, daar ben ik wel van overtuigd. Maar ik verwacht van deze voorstellen geen systeemverandering. Want mijns inziens moet dat systeem vanuit Europa veranderd worden én dat ligt dan weer heel politiek gevoelig met alle lidstaten die op een totaal verschillend niveau interesse hebben.”

“Bij veel coöperaties heb je leverplicht. Met andere woorden: je moet al je product afzetten bij die partij. Als je iets anders wilt dan moet je dus ineens al je producten elders onderbrengen. Dit is een gigantische drempel. Een vorm waarbij je rustig over kan stappen naar een nieuw verdienmodel zou fijn zijn.”

Het prijsverschil tussen reguliere producten en duurzame, Nederlandse producten kleiner maken

Een lagere BTW

- ✓ Het verlagen van de BTW ziet men als een **interessante en eerlijke** mogelijkheid. Op deze manier doet de boer zelf geen investering (in tijd of geld), terwijl er mogelijk wel een grotere markt voor de producten ontstaat.
- ✗ Wel twijfelt men welke **standaarden** er gebruikt zullen worden om ‘duurzaam’ voedsel te definiëren.

Subsidies

- ✓ Een subsidie vormt een (vrijwel) **directe beloning** van de inspanningen die de boer levert.
- ✗ In de beleving van boeren raakt dit niet de kern: de **bedrijfsvoering** moet **winstgevend** zijn, zonder afhankelijk te zijn van subsidies.
- ✗ Het gebruik maken van een subsidie brengt ook **risico's** met zich mee. Het is een grote investering voor boeren om een subsidie aan te vragen, waarbij het de vraag is of zij deze uiteindelijk ontvangen. Daarnaast bestaat er de kans dat de subsidie op termijn wegvalt (bijv. door politieke wijzigingen).

Verzekeringsfonds

- ✓ Men ziet de mogelijkheid om **grote(re) investeringen** te doen, doordat de risico's beperkt zijn.
- ✗ Aan de andere kant noemen sommige boeren dat risico's bij het **ondernemerschap** horen en daarom niet verzekerd hoeven te worden.
- ✗ Daarnaast betwijfelt men of een verzekeringsfonds zal **uitkeren**. Boeren vergelijken het met andere financiële ondersteuning, zoals bankleningen. Men geeft aan dat deze (vrijwel) alleen aan grote bedrijven worden toegekend. Daarom verwacht men dat grote bedrijven ook bij een verzekeringsfonds de voorkeur krijgen.

Duurzame, Nederlandse producten herkenbaar maken voor de consument

Een keurmerk introduceren

- ✓ Het **onderscheiden** van (duurzame) Nederlandse producten vindt men interessant, met name ten opzichte van importproducten. Men ziet dit echter niet als een keurmerk, maar als de toevoeging van een label (zoals een vlag).
- ✗ Volgens boeren zijn er op dit moment al dusdanig veel keurmerken, dat consumenten **geen overzicht** meer hebben van de keurmerken die er zijn en wat deze betekenen.
- ✗ Het vraagt een **grote investering** (in tijd en geld) van boeren om in aanmerking te komen voor een keurmerk. Men geeft aan dat dit ook het geval is als het bedrijf aan de vereisten van het keurmerk voldoet.

Voorlichting over bestaande topkeurmerken

- ✓ Boeren vinden het goed dat de consument hier **meer duidelijkheid** over zou hebben. Echter blijft hiermee het totaalaanbod van keurmerken nog steeds te groot. Men vindt dit dan ook met name interessant wanneer het totaal aantal keurmerken wordt terug gebracht. Op die manier is het aanbod en de voorlichting overzichtelijker.
- ✗ Men vindt het onduidelijk hoe de **selectie** wordt gemaakt voor 'topkeurmerken' ten opzichte van andere keurmerken. In de ogen van boeren zullen hier veel keurmerken uitgesloten worden, die wel duurzaam zijn.
- ✗ Door topkeurmerken uit te lichten, wordt de **herkenbaarheid van andere duurzame keurmerken** niet verbeterd.

Gezamenlijke promotie aanjagen

- ✓ Men vindt het positief dat duurzame, Nederlandse producten meer onder de **aandacht** worden gebracht. Een groot deel van de boeren heeft het idee dat dit bij zal dragen aan meer **verkoop** van duurzame, Nederlandse producten.
- ✗ Wel heeft men het idee dat vooral de **boer zelf** hier een grote rol in zal moeten spelen. Men verwacht namelijk dat supermarkten hier weinig interesse in zullen hebben, omdat die hier zelf niet direct voordeel bij hebben.

De beschikbaarheid van duurzame, Nederlandse producten vergroten

Stimuleren van schaalbare businessmodellen

- ✓ Door businessmodellen op grotere schaal toe te passen kan men **efficiënter** produceren en daarmee **goedkopere** producten op de markt brengen.
- ✓ Men vindt het prettig dat LNV ondersteunt bij het ontdekken en toepassen van deze businessmodellen. Een deel van de boeren ziet het als een plicht van LNV om mee te denken over het verdienmodel, omdat ze het ministerie ook als degene zien die de verschuiving naar duurzamere productie oplegt.
- ✗ Sommige boeren zijn bang dat LNV dwingend zal worden in het stimuleren. Men wil als ondernemer de vrijheid behouden om zelf te bepalen hoe de bedrijfsvoering er uit ziet.

Inkopen door overheidsorganisaties en toeleveranciers

- ✓ Boeren voelen zich gesteund, doordat de overheid **de markt stimuleert en het goede voorbeeld** geeft aan burgers.
- ✗ Echter maakt men zich zorgen over de haalbaarheid en zien enkelen dit zelfs als oneerlijke concurrentie. Doordat (een deel van de) duurzamere bedrijven op **kleinere schaal** produceren, is het lastig om aan deze grote afnemers te leveren. Men kan dan namelijk niet (altijd) aan de vraag voldoen. Sommige boeren suggereren dan ook een vorm waarbij de nadruk ligt op alle Nederlandse producten in plaats van alleen duurzame, Nederlandse producten.

De omslag naar *true pricing* bevorderen

- ✓ Boeren verwachten op deze manier een (meer) **reële prijs** voor hun producten te krijgen en daarmee ook de **investering** in duurzaamheid (deels) terug te verdienen.
- ✗ Men betwijfelt of dit eenduidig te **berekenen** is en of de berekening eerlijk uitgevoerd zal worden. Daardoor is men bang dat er alsnog geen reële prijs wordt bereikt voor de producten.

Consumenten informeren over duurzaam, Nederlands voedsel

Informeren via apps en tijdschriften van supermarkten

- ✓ Men ziet de mogelijkheid om op deze manier duurzame, Nederlandse producten onder de aandacht te brengen.
- ✗ Wel verwacht men dat het informeren qua impact ondergeschikt zal zijn aan de herkenbaarheid en de prijs van de producten.
- ✗ Enkele boeren maken zich zorgen over de objectiviteit als supermarkten betrokken worden bij het verstrekken van de informatie. Men verwacht dat supermarkten met name op de eigen winst aan zullen sturen.

Informeren over bereidingswijze van primaire producten

- ✓ Een kleine groep vindt het belangrijk dat consumenten hier inderdaad meer informatie over krijgen.
- ✗ Een grotere groep ziet hier echter geen rol voor LNV, maar voor (onder andere) supermarkten.

Duurzame bedrijven, producenten en afzetkanalen

- ✓ Men vindt het goed dat er transparantie is over bedrijven die goed scoren op duurzaamheid en dat de inzet hiervoor op deze manier beloond wordt. Daarbij hoopt men wel dat de selectie een positieve insteek heeft: bedrijven die duurzaam zijn, in plaats van bedrijven die niet duurzaam zijn.
- ✓ Daarnaast ziet men het als een goede stimulans, omdat men verwacht dat bedrijven, producenten en afzetkanalen graag tot deze groep willen behoren.
- ✗ Men maakt zich zorgen over de procedure die rond deze score ontstaat. Boeren verwachten dat dit een investering (in tijd en geld) met zich mee zal brengen, zoals ook voor keurmerken het geval is.
- ✗ Daarnaast vraagt men zich af of de beoordeling eerlijk zal zijn. Men twijfelt aan de standaarden die gehanteerd zullen worden en of de beoordeling onafhankelijk zal zijn.

Het aanbod van duurzame afzetkanalen vergroten

Stimuleren van aanbieders tot duurzamer assortiment

- ✓ Aangezien het lastig is om via de gevestigde supermarkten een betere prijs te bedingen, staat men positief tegenover deze **nieuwe markt**.
- ✗ Men ziet echter meer in het stimuleren van **normale supermarkten**, omdat men het idee heeft dat hier zich de grootste groep consumenten bevindt.
- ✗ Boeren maken zich zorgen over de **lokale initiatieven**. Men is bang dat de concurrent in de buurt een beter netwerk heeft, waardoor men zelf geen gebruik kan maken van dit afzetkanaal.

Samen met consumenten nieuwe duurzame producten ontwikkelen

- ✓ Een klein deel van de boeren vindt het goed om consumenten mee te laten denken, aangezien dat **bepalend** is voor de verkoop.
- ✗ Een grote groep betwijfelt echter of de consumenten die betrokken worden '**gemiddelde**' consumenten zijn. Boeren verwachten dat dit een doelgroep zal zijn die de tijd en interesse heeft om mee te denken, terwijl de meeste consumenten niet in deze doelgroep vallen.
- ✗ Daarnaast heeft men het idee dat consumenten zich tijdens het meedenken over de producten **anders gedragen** dan wanneer zij in de winkel staan. Hierbij speelt enerzijds de sociale wenselijkheid gedurende een bijeenkomst mee en anderzijds de sturing door de supermarkt. Daarom verwacht men dat de producten uiteindelijk weinig gekocht zullen worden.

Rol van de boer en agrarische sector

Invloed vooral op kleine schaal

Boeren zien een beperkte rol voor zichzelf en de agrarische sector in het beïnvloeden van de consument. Met name het bereik van de individuele boer speelt hierbij een rol: men kan maar enkele consumenten tegelijk stimuleren om duurzame, Nederlandse producten te kiezen. Men wil graag bijdragen, maar ziet de agrarische sector niet als belangrijkste partij in deze beïnvloeding van consumenten. In de beleving van boeren nemen zij zelf en de sector de volgende rollen in:

Het informeren van consumenten uit de omgeving. Boeren noemen onder andere rondleidingen op het bedrijf, beantwoorden van vragen bij erfverkoop of in de supermarkt, lessen op basis- en middelbare scholen. Een grote groep boeren lijkt dit al aan te bieden of hier open voor te staan.

Als sector campagnes opzetten voor Nederlandse producten. Sommige boeren noemen voorbeelden waarbij dit al gebeurt, zoals The Pig Story.

Het verkorten van de keten waar dat mogelijk is. Daardoor zijn duurzame producten lokaal beschikbaar voor de consument en krijgen boeren hier relatief een betere prijs voor.

“Als het gaat om het beïnvloeden van de consument gebeurt er al ontzettend veel, denk hierbij aan alle nevenactiviteiten op de boerderijen, het toepassen van korte ketens, goede communicatie rondom het wel en wee van het agrarisch landschap. Allemaal zaken waarin de boer, veelal, zelf invloed op heeft dan wel niet kan uitoefenen. Dit wanneer de consument hier open voor staat. Als het gaat om de beïnvloeding van de consument, ligt hierin een grotere opgave dan alleen de inzet van de agrarische sector.”

“Ik zie het wel als verantwoordelijkheid van de sector om de burger en omwonenden te laten zien wat er zoal gebeurt op bedrijven en voor welke keuzes wij staan. Ik zie het niet als verantwoordelijkheid van de sector om de consument een ander voedingspatroon aan te laten nemen.”

Rol van andere partijen in beïnvloeding van consumenten

Toekomstige consumenten wegwijs maken en bijsturen via de prijs

Als het gaat om het beïnvloeden van consumenten om duurzame, Nederlandse producten te kopen, zien boeren vooral een rol voor:

Het ministerie van LNV. Boeren zien de rol voor LNV om consumenten te stimuleren om meer duurzame, Nederlandse producten te gebruiken. Daarnaast ziet men ook een kans om consumenten te bewegen tot duurzame producten via prijsafspraken met supermarkten, coöperaties en tussenhandelaren.

Supermarkten. Volgens boeren worden consumenten het meeste door de prijs gedreven. Daarom zien boeren een belangrijke rol voor supermarkten in het stimuleren van het gebruik van duurzame producten, door de consument te sturen met de prijs van producten.

Het onderwijs. Men denkt dat er meer aandacht besteed kan worden aan duurzame, Nederlandse producten en hoe de Nederlandse landbouw er uit ziet. Volgens boeren is het beeld van de landbouw in het onderwijs te negatief, bijvoorbeeld op het gebied van dierenwelzijn. Door een realistischer beeld te laten zien van de verschillende sectoren en segmenten, kunnen (toekomstige) consumenten een weloverwogen keuze maken voor bepaalde producten.

Media. Enkele boeren hebben het idee dat consumenten afgeschrikt worden van Nederlandse productie, doordat er in media een negatief beeld heerst over de staat van de Nederlandse landbouw. Door in de media een positiever beeld te scheppen (bijv. met steun vanuit LNV), verwacht men dat consumenten meer (duurzame) Nederlandse producten kopen.

“We zien en horen ook vaak dat het lespakket van scholen sterk verouderd is en dat er veel foutieve informatie in staat [...] Het gaat alleen over veel dieren op elkaar, wat helemaal niet waar is maar een filmpje kan iets mooi of juist lelijk maken. [...] En ja kinderen zijn de toekomst, dus ook de toekomstige consumenten. Eerlijk lesmateriaal is essentieel.”

“Ik ben overigens geen voorstander van een dwingende overheid, maar willen we de transitie echt laten slagen dan is zeker in het begin hier een actieve dwingende rol van de overheid in nodig. [...] Als de consumenten en de markt het vervolgens overgenomen hebben, dan kan de overheid inderdaad een stap terug doen.”

4G's in het nieuwe GLB: gelijk, groen, gemak en groei

Boeren zijn positief over mogelijkheden van het puntensysteem, maar vertrouwen in nieuwe rol RVO moet groeien

Rapportage vraagstuk LNV community

PM30829 Het nieuwe GLB

17 december 2020

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

ACHTERGROND

In 2023 komt er een nieuw Gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB). Dit is het landbouwbeleid van de Europese Unie. Dit beleid moet zorgen voor duurzaam, voedzaam, veilig en betaalbaar voedsel. Een ander doel is dat boeren voldoende inkomen krijgen.

Medio 2021 neemt LNV een besluit over de invulling van het nieuwe GLB. Tot die tijd is er nog ruimte om dingen aan te passen. LNV overweegt een puntensysteem om boeren inkomstenondersteuning te blijven bieden en tegelijkertijd deze betaling te koppelen aan doelstellingen rondom milieu en klimaat. Met betrekking tot RVO is het idee om een omslag te maken van ‘controleren’ naar ‘faciliteren’. RVO kan boeren (meer) helpen om te voldoen aan de regelgeving en zorgen dat ze hun weg vinden in het nieuwe GLB.

Het ministerie wil graag weten wat boeren van de nieuwe benadering van het GLB vinden. LNV gaat op verschillende manieren met boeren in gesprek over de invulling van het GLB: via enquêtes, pilots en dit onderzoek in de community. Binnen de community wil LNV de mening van boeren ophalen rondom twee elementen uit het nieuwe GLB: het puntensysteem en een veranderende rol voor RVO. Dit is voorgelegd in het vraagstuk *Het nieuwe GLB* in de LNV Community.

ONDERZOEKSVRAGEN

Bij dit vraagstuk stonden de volgende vragen centraal:

- Welke vragen en onderwerpen spelen voor boeren, wanneer het gaat om het nieuwe GLB?
- Wat vinden boeren van het idee om via een puntensysteem invulling te geven aan het nieuwe GLB?
- Hoe staan boeren tegenover een (andere) samenwerking met RVO, wanneer deze een minder controlerende, en meer informerende/faciliterende rol zou krijgen?
- Op welke gebieden willen boeren ondersteuning van RVO? En in hoeverre zijn ze bereid om hiervoor hun bedrijfsgegevens te delen?

Conclusies (1/3)

De 4G's Gelijk, Groen, Gemak en Groen belangrijkste pijlers volgens boeren

Tekortkomingen huidige beleid

- Het huidige GLB biedt volgens boeren onvoldoende financiële ondersteuning voor duurzaam en betaalbaar voedsel.
- Meerdere boeren voelen zich genoodzaakt te saneren in kosten en zien als nadelig effect overproductie en schaalvergroting, omdat het beleid niet past bij de transitie naar duurzaam voedsel.

Gelijk, groen, gemak en groei

De belangrijkste onderwerpen waar het nieuwe GLB volgens boeren aan moet voldoen zijn onder te brengen in vier pijlers: Gelijk, Groen, Gemak en Groei.

1. Gelijk

- Veel van de deelnemende boeren vinden **gelijke regels in de EU** die bijdragen aan een eerlijke concurrentie een belangrijk uitgangspunt.
- Een beloningssysteem moet volgens boeren gelijke kansen geven voor **kleine en grote bedrijven** en schaalvergroting en industrialisatie tegengaan.

2. Groen

- Een landbouwbeleid dat **vergroening stimuleert** met meer mogelijkheden voor kringlooplandbouw vinden veel van de deelnemende boeren belangrijk.
- **Beloning van voorlopers** in duurzaamheid met terugwerkende kracht is belangrijk voor hen. De beloning zien zij als een gepaste blijk van waardering.

3. Gemak

- Het nieuwe GLB moet volgens boeren **ruimte hebben voor maatwerk** met duidelijke voorwaarden en regels.
- Boeren hebben behoefte aan een **simpel systeem**, waarbij het geld ten goede komt aan boeren en niet aan aan randzaken of externe partijen (zoals TBO's).

4. Groei

- Boeren willen een stabiel beleid met **meer vraag van consumenten** naar Nederlandse producten, maar dat niet leidt tot overproductie.
- Veel van de deelnemende boeren willen niet de **kosten voor extra kwaliteit** doorberekenen in de productprijs, om een daling van de vraag van consumenten te voorkomen.
- Door te **investeren in innovatie** en een langetermijn beleid is het volgens boeren mogelijk om de benodigde transitie te maken.

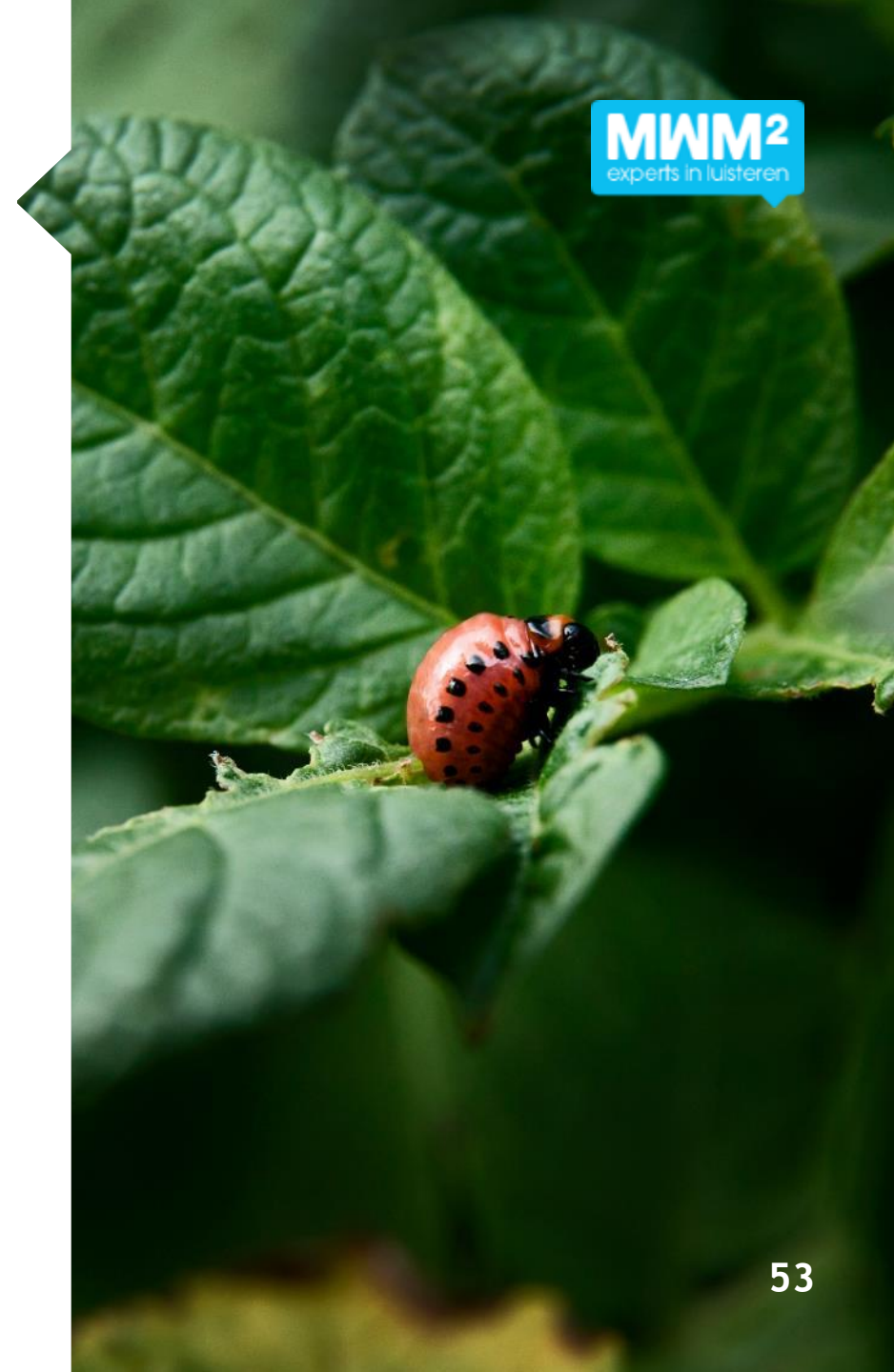
Conclusies (2/3)

Puntensysteem kan volgens boeren helpen bij vergroening en groei bedrijf

Opzet puntensysteem spreekt aan, praktische invulling nog onduidelijk

Boeren zijn positief over het idee van een puntensysteem.

- Boeren vinden het puntensysteem een **eerlijk systeem** voor grote en kleine bedrijven. Het systeem **beloont inzet** en **stimuleert vergroening**. Men is blij dat er **vrije keuze** is om te investeren in gebieden die aansluiten bij persoonlijke wensen en mogelijkheden.
- **Onduidelijkheid** over gestelde eisen en praktische uitvoering maakt dat boeren **zorgen hebben over de haalbaarheid** van het systeem. Men hoopt dat de variëteit aan mogelijkheden en maatwerk niet leidt tot een ingewikkeld en tijdsintensief systeem.

Conclusies & aanbevelingen (3/3)

Vertrouwen in RVO moet groeien, transparantie en duidelijkheid rol helpt

Boeren hebben twijfels over passendheid en uitvoering van nieuwe rol RVO

Veel van de deelnemende boeren hebben een gebrek aan vertrouwen door eerdere negatieve ervaringen met RVO.

- Een deel vindt het positief als RVO een ondersteunende rol krijgt. De focus op mogelijkheden kan boeren helpen sneller resultaten te halen.
- Echter, veel boeren zijn skeptisch of RVO vrijblijvend advies uitbrengt. Men verwacht dat RVO controleert op wat niet goed gaat en hierop alsnog afstraft.
- Ook is een deel van mening dat een ondersteunende rol niet bij RVO past en dat de combinatie van controleren en adviseren verwarrend is.

Aandachtspunten voor vergroten van vertrouwen in RVO

Het vergroten van het vertrouwen van boeren is nodig om de samenwerking tussen RVO en boeren te bevorderen. Boeren noemen verschillende zaken die de vertrouwensband kunnen versterken.

- Duidelijke communicatie door RVO vanuit welke rol (controleren of adviseren) zij handelen.
- Het vergroten van de praktische kennis van medewerkers zodat zij betere aansluiting hebben met het werkveld.
- Een cultuurverandering realiseren om de klantgerichte rol goed te

kunnen uitvoeren.

- Bevoegdheid van medewerkers vergroten, zodat zij tijdens een bezoek op een bedrijf zelfstandig advies kunnen uitbrengen.

Veel van de deelnemende boeren zijn terughoudend in het delen van gegevens

- Boeren willen eerst weten wat er met data gaat gebeuren, voordat ze bereid zijn gegevens te delen.
- Boeren willen dat RVO meer transparantie gaat bieden over gegevens die al bekend zijn bij RVO.

Hulp van RVO vooral bij onduidelijkheden over beleid en advies op maat

- RVO kan volgens boeren dienen als vraagbaak bij onduidelijkheden over maatregelen.
- Boeren ontvangen graag praktische informatie over de uitvoering van beleidszaken.
- Advies op maat maakt het volgens boeren makkelijker om de mogelijkheden in de praktijk te beoordelen.
- Tot slot ziet men mogelijkheden voor RVO om op basis van al bekende data een algemeen advies uit te brengen.

Resultaten

De 4G's voor het nieuwe GLB

De belangrijkste onderwerpen volgens boeren

Boeren is gevraagd welke onderwerpen zij belangrijk vinden voor het nieuwe GLB en welke vragen zij hebben. De belangrijkste onderwerpen zijn onder te brengen in vier pijlers: **Gelijk**, **Groen**, **Gemak** en **Groei**.

GELIJK - gelijke kansen voor boeren binnen en buiten de EU, en voor grote en kleine bedrijven.

GROEN - een landbouwbeleid dat vergroening stimuleert door financiële ondersteuning en voorlopers beloont.

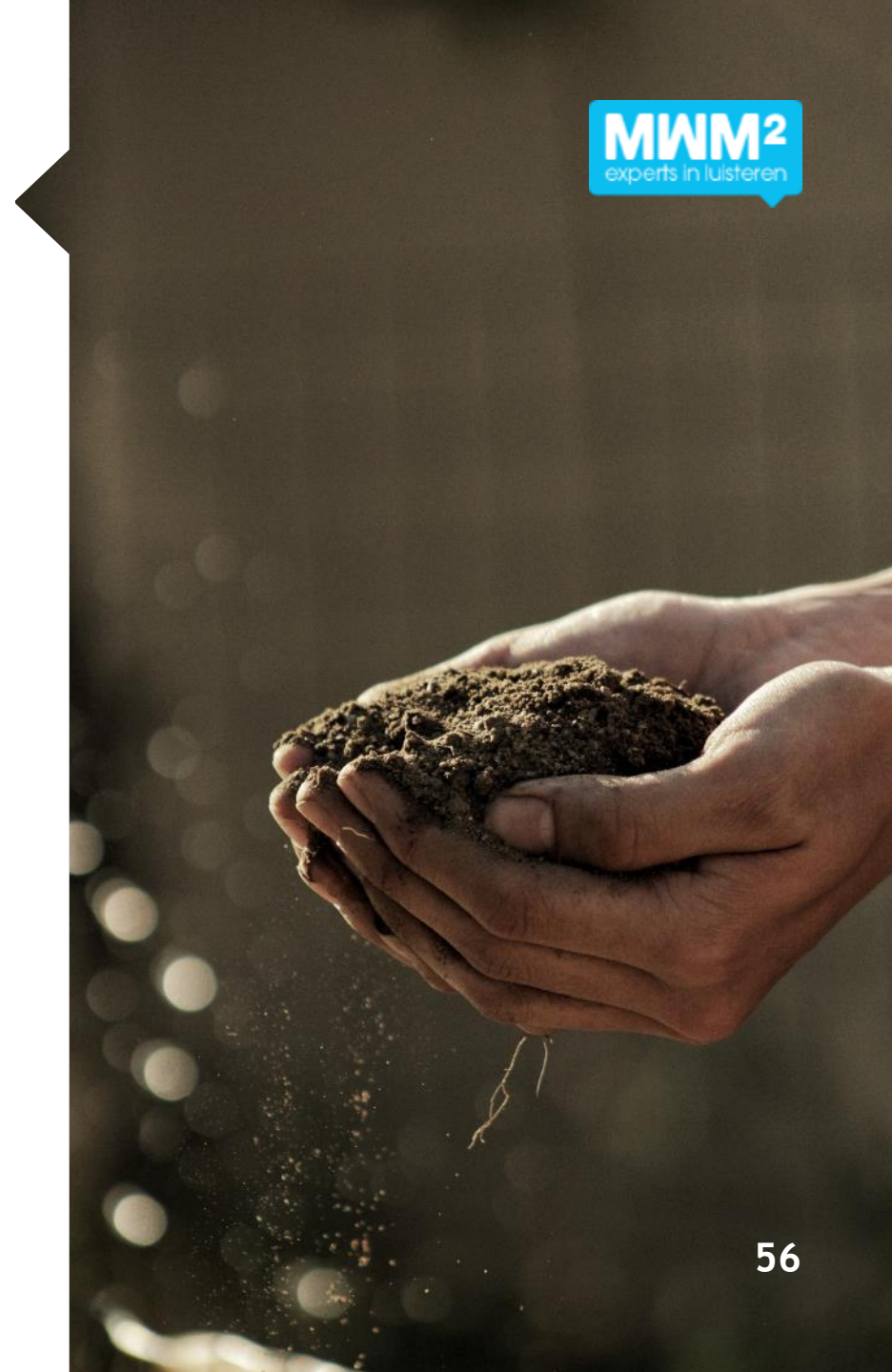

GEMAK - een simpel systeem met ruimte voor maatwerk en duidelijke voorwaarden en regels.

GROEI - een langetermijn beleid dat bijdraagt aan meer vraag van consumenten en investeert in innovatie.

Op de volgende pagina's worden de pijlers op volgorde van boven naar onder toegelicht aan de hand van onderwerpen die volgens boeren van belang zijn in het nieuwe GLB.

Gelijk (1/2)

Eerlijke concurrentie EU producten

Huidige situatie

- Door uiteenlopende regelgeving in de EU ervaren veel boeren oneerlijke concurrentie, waarbij consumenten vaker kiezen voor buitenlandse producten met lagere productprijzen.

Wensen en verwachtingen nieuwe GLB

- **Een gelijk speelveld creëren.** Gelijke regels binnen de EU over vergelijkbare producten spreekt veel boeren aan. Hierdoor kunnen boeren beter concurreren met buitenlandse producten, omdat de productprijzen dicht bij elkaar liggen. Als voorbeeld noemen boeren het tegengaan van gewasbeschermingsmiddelen in Polen die in Nederland niet mogen.
- **Import Europese markt aanscherpen.** Eén van de boeren oppert om een quotum en stevige minimum milieu- en sociale eisen voor import en de Europese markt in te stellen. Hierdoor kan ontwikkelingshulp en milieubeleid in het landbouwbeleid worden geïntegreerd.
- **Voor de markt produceren.** Een enkele boer is van mening dat een vrije markt in Europa bijdraagt aan een gezond verdienenmodel en is tegen GLB en subsidies. Extra kosten kunnen worden doorberekend aan de consument.

“Het GLB heeft als neveneffect structurele overproductie en daardoor werkt het maar moeizaam zonder quota. Nu zitten we op zo'n balanspuntje dat we net aan niet genoeg kunnen verdienen als boeren en net niet teveel overproduceren. Het juiste recept voor het stimuleren van kostenverlaging en schaalvergroting.”

Gelijk (2/2)

Hectarepremies herzien, kleine bedrijven ondersteunen

Huidige situatie

- De meeste deelnemende boeren vinden het goed dat de hoeveelheid grond van invloed is op de hoogte van hectarepremies.
- Wel hebben boeren het idee dat kleinere bedrijven minder kans hebben op het ontvangen van vergoedingen, doordat ze met minder hectares minder ruimte hebben om te besteden aan vergroening.
- Op dit moment ervaren meerdere boeren dat de hectarepremies bijdragen aan schaalvergroting, een tekort aan grond en stijgende grondprijzen.

Wensen en verwachtingen nieuwe GLB

- **Meer kansen voor kleine bedrijven.** Een aantal boeren wil dat kleine bedrijven meer vergoedingen ontvangen voor natuurinspanningen i.v.m. weinig oppervlakte voor vergroening en ontvangen premies.
- **Behalve oppervlakte ook inspanning belonen.** Een aantal boeren wil dat ook inspanningen worden beloond. Een aantal boeren hoopt dat hierdoor ongebruikte grond niet wordt behouden voor enkel het ontvangen van hectarepremies.
- **Tegengaan van tekort aan grond.** Een aantal boeren wil dat grond niet wordt gebruikt voor aanleg van natuur als het ten koste gaat van landbouwgrond.
- **Onafhankelijkheid stimuleren.** Eén van de boeren vindt het juist logisch dat er wordt toegewerkt naar grotere bedrijven die zonder toeslagen kunnen rondkomen.

“Waarom niet veel meer inspanningen belonen? Of is dit politiek spel omdat in Oost Europa gewoon veel meer hectares zijn en die een hele duidelijke stem hebben?”

“Prima dat nu begonnen wordt om de kleine bedrijven een, in verhouding, groter deel te geven. Want niet het aantal koeien maar het aantal bedrijven houdt het platteland levend.”

“Als een ondernemer meer grond heeft dan toeslagrechten, krijgt hij dan om de overige gronden ook toeslagrechten toebedeeld of blijven we bij de oude dingen?”

Groen

Beloon investeringen voor vergroening

Huidige situatie

- Met name kleinere bedrijven ervaren dat het toeslagrecht onvoldoende opbrengt nadat is voldaan aan de vergroeningseisen.
- Veel van de deelnemende boeren vinden het financieel uitdagend om op basis van de vergroeningspremie mee te gaan in de transitie zonder productprijzen te veel te laten stijgen.
- Veel boeren ervaren dat het huidige GLB onvoldoende vergroening stimuleert en missen mogelijkheden voor kringlooplandbouw en biodiversiteit.

Wensen en verwachtingen nieuwe GLB

- **Hogere beloningen.** Veel boeren hebben behoefte aan een hogere vergoeding bij het voldoen aan extra duurzaamheidseisen, omdat ze het gevoel hebben dat stijgende productkosten leiden tot minder vraag van de consument.
- **Beloon voorlopers.** Agrariërs die al meer hebben geïnvesteerd in vergroening verdienen volgens een aantal boeren met terugwerkende kracht een vergoeding. De beloning zien zij als een gepaste blijk van waardering.
- **Kringloop voor veehouders.** Meerdere veehouders willen een soepeler mestbeleid. Met name niet volledig grondgebonden veehouders zijn beperkt in het realiseren van kringlooplandbouw.

MWM²
experts in luisteren

“We kijken hoe we praktisch en eenvoudig invulling kunnen geven aan verdere vergroening. Dat doen we middels vogelvriendelijk graan telen. Als er maar reële vergoedingen komen zijn veel akkerbouwers best bereid mee te denken en werken.”

“Voor mij is bodemvruchtbaarheid erg belangrijk. Met name het vergroten van de humus. Met meer organische stof in mijn grond, kan mijn grond meer voedingsstoffen en meer water vasthouden. Goed grondwater beleid in de watergangen is ook van belang. Verder hoop ik dat men meer kijkt naar het rantsoen van mijn dieren en daar de verplichte gewassen verdeling op aanpast. Voor een melkveehouder is die vaste 20-80 verhouding niet ideaal in het rantsoen.”

“Kwaliteit is een graslandperceel met veel kruiden en nesten van weidevogels. Kwantiteit is een graslandperceel met een monocultuur van engelsraigras dat 15.000 kg ds per hectare produceert. Nu krijgen beide percelen per hectare hetzelfde basisbedrag. Dat zou in het nieuwe GLB anders kunnen. Een hoger basisbedrag voor het kruidenrijke perceel.”

Gemak

Boeren willen een praktisch en uitvoerbaar beleid

Huidige situatie

- Veel van de deelnemende boeren geven aan dat ze zich door strenge kwaliteitseisen beperkt voelen om vrij te onderzoeken hoe ze praktisch en eenvoudig invulling kunnen geven aan verdere vergroening. Veel boeren ervaren dat verdere aanpassingen en extra kwaliteitseisen het GLB ingewikkeld maken.
- Sommige boeren hebben het idee geld mis te lopen dat bedoeld was om hen te ondersteunen. In hun beleving wordt dit onnodig besteed aan randzaken of externe partijen (zoals TBO).

Wensen en verwachtingen nieuwe GLB

- **Ruimte voor maatwerk.** Volgens boeren is er per gebied, regio of product een andere praktijkbenadering nodig. Het verschil tussen vergoedingen per regio is volgens boeren nu groot.
- **Geld voor GLB ten goede aan boeren.** In het nieuwe GLB willen boeren dat er zo weinig mogelijk geld opgaat aan controles door ambtenaren of administratieve kosten.

“Ik wil niet dat de helft naar TBO afgedragen moet worden. Er is een groot verschil tussen TBO en hoe in natuurgebieden omgegaan wordt met de uitbetalingen.”

“Als het gaat om het nieuwe GLB dan hoop ik vooral dat het geld ten goede komt aan de agrarisch ondernemers en niet bij de periferie. Vaak wordt er budget vrijgemaakt voor onderzoeken, waarvan de boer al lang de uitkomst weet.”

Groei

Langetermijn visie en innovatie voor stabiel beleid

Huidige situatie

- Door vergrijzing in de sector verwachten boeren dat steeds meer mensen buiten de sector nodig zijn en het lastiger wordt om kleine zelfstandige bedrijven in stand te houden.
- Meerdere boeren ervaren dat de huidige regelingen een nadelig effect hebben op de vraag naar nederlandse producten, waardoor het volgens boeren lastig is om verder te verduurzamen.

Ideën nieuwe GLB

- **Langetermijn beleid.** Volgens boeren is het van belang dat een nieuw beleid voor langere tijd wordt vastgelegd. Zo noemt bijvoorbeeld een boer dat het pachten van staatsgrond voor langere tijd (bijv. 15-25 jaar) kan bijdragen aan een stabiel beleid.
- **Subsidies bijstellen voor juiste effect.** Boeren ervaren dat bepaalde maatregelen waar ze subsidie voor krijgen niet altijd het gewenste effect hebben. In het nieuwe GLB willen boeren dit indien nodig bijstellen.
- **Inspelen op innovatie.** Het investeren in innovaties draagt volgens boeren bij aan het versnellen van de transitie naar een stabiel en duurzaam landbouwbeleid.
- **Jonge boeren ondersteunen.** Volgens een boer kan een extra vergoeding voor jonge boeren vergrijzing tegengaan.

“Door de vergrijzing zullen er meer jongelui buiten de sector moeten toe treden wat altijd al zeer lastig is. Deze bedrijven worden vaak samenwerkingen waardoor het bedrijf vaak een grotere omvang moet hebben om voldoende leefbare situatie de behalen. Wel vind ik dat beleggers of grote investeerders niet te veel macht naar zich toe moeten trekken waardoor de individuele boer minder kans krijgt.”

“Aanpassingen zijn vaak geen verbeteringen. Als landbouw moeten we toch voorsorteren op wat komen gaat.”

“Hoe kunnen nieuwe en bestaande kleinschalige lokale producenten mee profiteren van het GLB?”

Boeren beoordelen puntensysteem positief

Eerlijke beloning en stimulans, gestelde eisen nog niet duidelijk

Boeren zijn positief over het idee van een puntensysteem (zie bijlage 1). In overeenstemming met de vier pijlers benoemen ze sterke punten (✓) en punten waarbij ze nog zorgen, twijfels of onduidelijkheden (?) hebben.

Gelijk

- ✓ **Eerlijk systeem.** Boeren vinden het puntensysteem een eerlijke manier voor het toekennen van vergoedingen. Boeren verwachten dat het puntensysteem eerlijke kansen biedt voor grote en kleine bedrijven.
- ? **Bestemd voor boeren.** Een aantal boeren wil dat alleen agrariërs aanspraak kunnen maken op de vergoedingen. Zo wil men voorkomen dat Natuurmonumenten, Staatbosbeheer, Waterschappen en gemeentes het puntensysteem gebruiken en boeren minder geld krijgen.
- ? **Mogelijkheden voor niet-grondbezitters.** Met name voor glastuinders is het nog niet duidelijk welke mogelijkheden het puntensysteem voor ze heeft.

Groen

- ✓ **Beloont extra inzet.** De toekenning van punten geeft boeren een stimulans om te investeren in passende doelstellingen.
- ✓ **Regiogebonden.** Het spreekt boeren aan dat in het puntensysteem ruimte is voor regiogebonden maatregelen, zodat het aansluit bij lokale omstandigheden.
- ? **Nadruk op kwaliteit.** Het is boeren nog niet duidelijk welke eisen er zijn, maar men verwacht een focus op kwaliteit. Zo noemt een boer als voorbeeld dat er niet alleen naar oppervlakte graslandpercelen wordt gekeken, maar ook naar de aanwezige biodiversiteit. Volgens boeren levert dit op langere termijn betere resultaten. Ook kunnen kleine bedrijven hoog scoren, ondanks lagere kwantiteit.
- ? **Risico bij resultaat.** Boeren willen meer duidelijkheid over de gestelde eisen. Daarnaast wil een aantal boeren dat naast resultaat ook inzet wordt beloond. Dit compenseert volgens boeren het risico op financieel verlies als nieuwe initiatieven niet slagen.

“Je kan je inzetten voor weidevogels (eenvoudig voorbeeld) maar als ze niet komen broeden op jouw land, kan jij er niets aan doen.”

“Hier in het noorden hebben wij de maïs nooit gehakseld voor 1 oktober. Dan zouden de weersomstandigheden al heel bijzonder goed moeten zijn [...] Ik hoop dan ook dat maatregelen voor het puntensysteem daar ook daadwerkelijk rekening mee houden. Er is in Nederland een verschil voor maïs van zeker 3 weken.”

Vrije keuze en investeringen op maat spreekt boeren aan

Twijfels over praktische uitvoering door variëteit van mogelijkheden

Boeren zijn positief over het idee van een puntensysteem (zie bijlage 1). In overeenstemming met de vier pijlers benoemen ze sterke punten (✓) en punten waarbij ze nog zorgen, twijfels of onduidelijkheden (?) hebben.

Gemak

- ✓ **Eigen regie.** Het spreekt boeren aan dat er vrije keuze is om te investeren in gebieden die aansluiten bij persoonlijke wensen en mogelijkheden.
- ? **Controle en goedkeuring.** Vanwege de variëteit van mogelijkheden maken boeren zich zorgen of de beoordeling zal leiden tot een tijdsintensief administratief systeem of extra controles voor agrariërs.
- ? **Ingewikkeld systeem.** Boeren vragen zich af of door de complexiteit van het systeem veel geld verloren gaat aan de uitvoering.
- ? **Kalenderlandbouw.** Ook zijn boeren geen voorstander van het aanhouden van deadlines op specifieke kalenderdagen. Dit blijkt door wisselende omstandigheden lastig na te leven.

Groei

- ? **Lange termijn mogelijkheden.** Volgens een aantal boeren betalen veel investeringen zich uit op de lange termijn. Boeren willen zeker weten dat het puntensysteem voldoende flexibiliteit biedt om met de tijd mee te groeien en niet eindigt op het moment dat boeren bezig zijn met investeringen.
- ? **Moment van beloning.** Boeren vinden het een positieve stimulans als op voorhand vergoedingen worden uitgekeerd voor geplande investeringen. Ook willen boeren met terugwerkende kracht een vergoeding ontvangen als ze voldoen aan de gestelde criteria in het puntensysteem.

“De bedreiging die ik zie in het punten systeem is dat adviesbureau’s en accountants kantoren veel geld gaan verdienen aan het invullen/controleren of het punten systeem door ons goed is ingevuld. dan levert het ons dus niks meer op.”

“Het is voor het eerst dat ik een plan zie dat duidelijk is, in jip-en-janneketaal. En dat ook nog uitvoerbaar is. Ik ben zeer verbaasd dat uit allerlei wollig gepraat ineens dit concrete plan te voor schijn komt. Dat biedt hoop.”

Ondersteunende rol RVO wisselend ontvangen

Combineren van controle en advies roept weerstand op

Veel van de deelnemende boeren hebben een gebrek aan vertrouwen door eerdere negatieve ervaringen met RVO. Het heeft volgens boeren tijd nodig om het vertrouwen terug te winnen, nadat er sprake was van bijvoorbeeld verkeerde beoordelingen. Onderdeel van het plan is om RVO een andere rol te geven (zie bijlage 1).

- Een deel vindt het een positieve ontwikkeling als RVO meer ondersteuning biedt aan boeren, omdat het meer gericht is op mogelijkheden in plaats van afstraffen. Het positieve uitgangspunt geeft boeren meer het gevoel dat het makkelijker is om resultaten te behalen.
- Ook verwachten een aantal boeren dat de nieuwe rol kan leiden tot meer wederzijds begrip. Dit versterkt het gevoel van gelijkwaardigheid en samenwerken.
- Echter, veel van de deelnemende boeren hebben weinig vertrouwen dat RVO een gezonde balans tussen controleren en advies kan realiseren. Men verwacht dat RVO controleert op wat niet goed gaat en hierop afstraft in plaats van vrijblijvend advies uitbrengt.
- Ook is een deel van mening dat een ondersteunende rol niet bij RVO past en kan leiden tot onduidelijkheid van verantwoordelijkheden.

“Ik sta helemaal achter het idee om op de andere manier samen te werken met RVO. Zoals het nu is voel ik de spanning in de relatie met RVO. Ze kijken waar ze je pakken kunnen, zo voel ik dat en vele collegas met mij. Blij als het belonen wordt ipv straffen. Ik kan genoeg voorbeelden geven die mijn spanning met RVO laten zien in het verleden. Boeren gaan veel positiver tegen over RVO staan als dit idee ingevoerd gaat worden.”

“De rol van RVO moet duidelijk zijn. Die rol is handhaven van de wetgeving en eventueel het duiden van wetgeving. De ondernemer moet ondernemen binnen het raamwerk van de wet. Het “meedenken” van RVO kan tot rolvervaging leiden en tot onduidelijkheid over wie verantwoordelijk is voor wat. Niet aan beginnen, lijkt mij. Dit is uiteindelijk vragen om moeilijkheden.”

RVO kan groeien in klantgerichte rol

Vertrouwen van boeren beïnvloedt behoefte aan hulp

Boeren noemen verschillende zaken die kunnen bijdragen aan het vertrouwen dat zij hebben in RVO. Het vergroten van vertrouwen van boeren in RVO is nodig om een ondersteunende rol te laten slagen.

- **Duidelijkheid over bandbreedte ondersteunende rol.** Boeren hebben weinig vertrouwen dat RVO de rollen controleren en adviseren kan scheiden. RVO moet volgens boeren op voorhand duidelijk aangeven vanuit welke rol zij handelen. Hierdoor kunnen boeren open kaart spelen zonder dat er achteraf sancties blijken.
- **Kennis medewerkers op niveau.** Op dit moment missen medewerkers van RVO volgens boeren de praktische kennis. Ook kunnen volgens boeren zij vaak het totaalplaatje niet overzien. Bijscholing is nodig zodat zij met boeren kunnen meedenken.
- **Cultuurverandering naar klantgerichte rol.** Mede door bestaande cultuur die focust op controle ervaren boeren dat de overheid een monopolie heeft. Dit geeft boeren weinig vertrouwen dat een klantgerichte rol goed van de grond komt.
- **Eenduidig en snel advies.** Meerdere boeren hebben de voorkeur dat de persoon die op het bedrijf komt ook bevoegd is voor het geven van bindend advies. Dit verkort het besluitvormingsproces en geeft meer aansluiting met de praktijksituatie.
- **Controle op duidelijke regelingen.** Boeren verwachten dat RVO en/of NVWA blijven dienen als controle instantie. Zij vinden het belangrijk dat RVO en NVWA op één lijn zitten in controle op gestelde regelingen.

“Het zijn gewoon andere mensen, in een andere wereld, en die nemen heel andere dingen waar. [...]Maar al met al vrees ik de komende jaren meer externe begeleiding en juridische bijstand nodig te hebben. Kortom dit gaat wederom veel tijd en geld kosten, hetgeen dan weer ten koste gaat van zaken als verduuzaming.”

Terughoudendheid in delen van gegevens

Transparantie over gebruik data een eerste stap

Veel van de deelnemende boeren zijn terughoudend in het delen van gegevens, zoals uit managementsystemen. Dit heeft twee oorzaken.

- **Veel gegevens zijn al bekend.** Men verwacht hier eerst meer transparantie over, als basis voor vertrouwen. Ook satellietdata is volgens een aantal boeren bruikbaar.
- **Onduidelijkheid over gebruik.** Men is bang dat informatie op een verkeerde manier wordt gebruikt, bijvoorbeeld door slodigheid in omgang gegevens. Boeren willen eerst weten wat er met data gaat gebeuren. Een enkeling verwacht ook dat het niet nodig is om informatie uit te wisselen.

“Ik ben opzich niet huiverig om informatie of data te delen maar harde eis is dat op voorhand duidelijk moet zijn waar het voor gebruikt wordt. In mijn situatie is dat dan alleen voor eigen project/aanvraag. De ervaring leert dat overheid of een geralateerde instantie zeer slordig omgaan met aangeleverde data, daardoor sta ik niet vooraan om bedrijfsgegevens beschikbaar te maken voor RVO.”

“Er is al heel veel beschikbaar aan data bij RVO, ik heb er geen probleem mee als er satellietdata wordt gebruikt als er maar over gecommuniceerd wordt en niet direct op 1 beeld een sanctie gelegd wordt.”

“Gegevens delen? We zitten thans in een tijdperk waar alles wat je zegt/deelt tegen je gebruikt kan en zal worden. Is dat niet via de reguliere publicatie, dan komt het wel middels een w.o.b. verzoek op straat te liggen. Dan beginnen sommige zaken al snel een eigen leven te leiden.”

Hulp van RVO vooral bij onduidelijkheden

Praktische informatie en advies op maat gewenst

Afhankelijk van de mate waarin boeren RVO vertrouwen, noemen boeren verschillende onderwerpen van GLB waarbij zij hulp willen.

- **Hulp bij onduidelijkheden rondom het GLB.** Het spreekt boeren aan om bij RVO als vraagbaak terecht te kunnen met onduidelijkheden over maatregelen. Coaching vindt men waardevol om te bepalen welke maatregelen passend zijn om uit te voeren.
- **Praktische informatie n.a.v. beleid.** Boeren ontvangen graag informatie t.b.v. de praktische uitvoering van beleidszaken. Ook is hulp welkom bij de invulling en gebruik van gronden om te voldoen aan richtlijnen van natuur inclusieve landbouw.
- **Tips/advies op maat.** Een bezoek van RVO op het bedrijf maakt het volgens meerdere boeren makkelijker om de praktijksituatie te beoordelen en mogelijkheden af te stemmen.
- **Algemeen advies o.b.v. bestaande data.** Ook ziet men mogelijkheden voor RVO om op basis van al bekende data een algemeen advies uit te brengen aan boeren. Aanvullend kunnen boeren kiezen voor maatwerk en een persoonlijk gesprek.

“Samenwerken gaat over kennis delen en met elkaar een zo goed mogelijk resultaat behalen. Dat betekent dat RVO informatie eenduidig en helder communiceert en aanvragen e.d. simpel houdt. Maar ook ideeën aangeeft hoe optimaal van GLB gebruik te maken.”

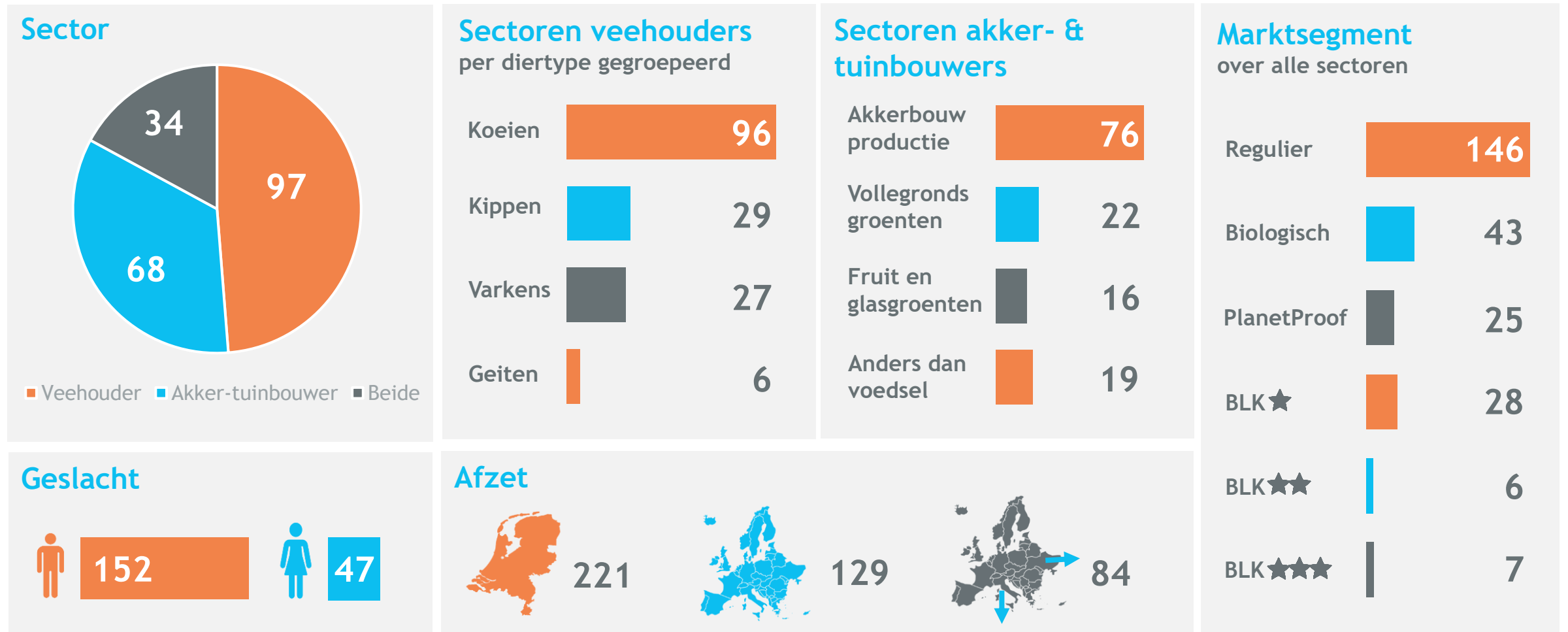
“Hulp willen is een groot woord, maar ik zou wel wat tips willen van RVO zoals 'misschien past dit wel bij jullie bedrijf' of 'denk aan het aanvragen van fosfaatdifferentiatie'.”

Over de LNV community

LVN Community

Wie zitten er in de community?

De community bestaat uit **199** boeren. Zij zijn geselecteerd zodat er een spreiding bestaat op verschillende eigenschappen.

MWM2
Laura Leferink
Frederique Wolff Schoemaker

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

